

Nikola Tominac
Ministarstvo obrane Republike Hrvatske, Zagreb

79. PUKOVNIJA ZAJEDNIČKE VOJSKE U PRVOME SVJETSKOM RATU

Sažetak

Prilog daje pregled vojnih aktivnosti 79. K.u.K. pukovnije tijekom Prvoga svjetskog rata, tj. vojnih operacija i značajnijih događaja u njejoj zoni djelovanja. Ratni put pukovnije proteže se od druge polovice 1914. i obuhvaća borbe na Balkanskom bojištu, među njima vrlo teške i krvave borbe u Cerskoj i Kolubarskoj bitci i bitci na Drini. Početkom 1915. 79. K.u.K. pukovnija odlazi na Karpate (Istočno bojište). Tijekom zime i ranog proljeća vode s Rusima teške borbe na Karpaticima (Zimska i Uskršnja bitka za Karpate) da bi probojem kod Gorlica (svibanj 1915) krenuli prema Lavovu (Lemberg), gdje su stigli tijekom lipnja iste godine. U borbama do kraja godine stići će do krajnje točke svojega ratnog puta: do ruskog grada Lucka, gdje će tijekom lipnja i srpnja 1916. doživjeti izuzetno teške gubitke u poznatoj Brusilovljevoj ofenzivi.

U kolovozu iste godine počinje prebacivanje pukovnije (po dijelovima) na Jugozapadno bojište (rijeka Soča). Tu će sudjelovati u VIII. i narednim bitkama sve do odbacivanja Talijana na rijeku Piavu u jesen 1917. (XII. sočanska bitka). Na sočanskoj bojišnici imaju značajne aktivnosti tijekom X. sočanske bitke kod Vodica i Svete Gore i XI. kod Kostanjevice na Krasu. Nakon XII. sočanske bitke dolazi na Grappa front, izuzetno vojno aktivno i vrlo teško planinsko područje gdje će se zadržati sve do kraja rata.

Prilog je pisan na temelju dostupne arhivske građe u Zagrebu i Beču te vojno-stručne literature koja obrađuje pojedine ratne događaje, ustrojstvo vojnih cjelina u kojima je pukovnija djelovala, njihove ratne zadaće i operativne učinke.

Ključne riječi: Prvi svjetski rat, 79. pješačka pukovnija, K. und K. Otočaner Infanterieregiment Graf Jellačić Nr. 79, Balkansko, Istočno i Jugozapadno bojište, Karpati, Galicija, Rusija (Volinija), rijeka Soča (Isonzo), rijeka Piave, Grappa front

Uvod

Sve je počelo jednim izletom u dolinu rijeke Soče u Sloveniji. Zamijetio sam velik broj vojnih objekata iz Prvoga svjetskog rata, a poglavito brojna vojna groblja i vojničke kapelice na kojima su položeni vijenci u čast poginulima iz svih država čiji su narodi sudjelovali u tim bitkama. Nažalost, hrvatskih vijenaca nisam nig-

dje našao. Osim brojnih Austrijanaca i Nijemaca dolaze Mađari, Česi, Slovaci... I za poginule pravoslavne (Ruse, Rumunje, Srbe...) jednom godišnje održava se liturgija. Jedino Hrvata nigdje nema. Saznao sam da su ovdje ratovali i pripadnici 79. pukovnije zajedničke vojske, zvani »Jelačićevci« (*K. und K. Otočaner Infanterieregiment Graf Jellačić Nr. 79* – ili skraćeno: *IR 79*). U njoj su težišno bili mobilizirani moji preci Ličani. Što kao pojedinac mogu napraviti da im podignem dostojan spomenik za žrtvu koju su podnijeli? Odlučio sam im posvetiti tekst koji će opisati njihov ratni put, velika stradanja i vojničke patnje koje su prošli. Krenuo sam krvavim putovima od Drine, Kolubare, Beograda, Karpata, Galicije, Volinije (Rusije) do rijeke Soče i brdovite Grappe u Italiji.

Koliko je vojnika prošlo kroz 79. pukovnicu i koliki su bili ukupni gubici? Taj se broj može samo približno procijeniti. Računa se da je tijekom rata kroz prosječnu pukovnicu (regimentu) zajedničke vojske sa 4 bojne prošlo između 40 do 50 tisuća vojnika, od kojih je (opet u prosjeku!) život izgubilo njih oko 3500-4500. Treba napomenuti da su u drugom dijelu rata postrojbe popunjavane rekonvalescentima, povratnicima iz zarobljeništva i izliječenim ranjenicima, što također utječe na ukupni broj pripadnika. Velik broj vojnika završio je u zarobljeništvu. Treba napomenuti da je tijekom rata u zarobljeništvo dospjelo oko 2,65 milijuna austrougarskih vojnika! Među njima je stradao velik broj »Jelačićevaca«, ponajviše u Srbiji tijekom povlačenja Srpske vojske u Albaniju 1915., ali i u Rusiji tijekom revolucionarnih događaja 1917/1918. Značajan broj završio je i u talijanskom zarobljeništvu. Nažalost, ne postoje studije s relativno točnim podacima koje bi prikazale stvarna stradanja. U referentnoj literaturi postoje značajne razlike kojima treba oprezno pristupati.

Ustroj austrougarske vojske, planovi uporabe i nazivi bojišta

Da bi se u tekstu moglo kvalitetno pratiti vojno nazivlje, vrstu i namjenu vojnih postrojbi, potrebno je na početku dati vojno-stručna i organizacijska pojašnjenja austrougarske oružane sile, koja se sastojala od tri organizacijske cjeline:

a) Zajednička vojska i mornarica (Carsko-kraljevska vojska: *Kaiser und königliches Heer*, (skraćeno: *K. und K.*).

b) Zemaljska obrana dijelila se, sukladno Austro-ugarskoj nagodbi, na dva segmenta: Austrijsku zemaljsku obranu (*Kaiserliche Landwehr*, skraćeno: *L*) i Ugarsku zemaljsku obranu (*Königlich-ungarischer Honved*; Mađarsko domobranstvo, skraćeno: *H*). Na temelju Ugarsko-hrvatske nagodbe u sklopu »Honveda« Hrvati su uspjeli ustrojiti Hrvatsko domobranstvo koje je imalo zaseban status.

c) Pučki ustanak (*Landsturm*, skraćeno: *Lst*), bio je popunjen starijim godištim. Nije bio planiran za neke važnije vojne zadaće, iako će tijekom rata pojedine

postrojbe biti uporabljene i na prvoj crti bojišnice. Njegova je temeljna zadaća bila uređenje i osiguranje šireg operativnog prostora bojišnice, zaštita i uređenje komunikacija i drugih važnih objekata.

Navest ću nešto i o nazivima bojišta. U vojnoj terminologiji ona su definirana prema stranama svijeta ili geografskim područjima: Istočno bojište obuhvaćalo je Karpate, Galiciju, Rumunjsku, Rusiju (Voliniju) i okolna područja, Zapadno – Francusku, Jugozapadno – područje zapadne Slovenije, zapadne Austrije (Tirol) i sjeverne Italije, Balkansko bojište – područje vojnih operacija protiv Srbije i Crne Gore.

Rat

Zlokobni pucnji u Sarajevu mladog atentatora Gavrila Principa, člana organizacije »Mlada Bosna«, označili su novo poglavlje u cjelokupnoj povijesti ljudskog roda. Bili su povod za početak do tada najvećega ratnog sukoba – Prvoga svjetskog rata ili Velikog rata – koji je sa sobom u nepovrat odnio četiri carstva: njemačko, rusko, tursko i austrijsko. Austro-Ugarska je 25. srpnja 1914. objavila djelomičnu mobilizaciju, prvenstveno za snage protiv Srbije (Minimalgruppe Balkan i Ešalon B, dio ratne mornarice i Dunavsku riječnu flotilu). Kada je bilo vidljivo da se rat neće moći izbjeći političkim sredstvima, austrougarsko Vrhovno zapovjedništvo izdaje naredbu o općoj mobilizaciji 31. srpnja 1914. i time se u pogon stavljaju kompletne oružane snage i svi državni resursi potrebni za vođenje rata.

Odlazak »Jelačićevaca« na ratište

Uoči rata 79. pukovnija bila je razmještena u Rijeci (zapovjedništvo i tri bojne) i Otočcu (jedna bojna). Zapovjednik pukovnije bio je brigadir Eugen von Luxardo.¹ Odmah nakon davanja zapovijedi o općoj mobilizaciji vojni mehanizmi i cjelokupna vojna organizacija stavljeni su u punu pripravnost. U Otočcu pukovnik Franz Schöbl, zapovjednik II. bojne, također provodi mobilizaciju. On ima poseban problem: u Lici nema željeznice, zbog čega će sa svojom bojnomo propješati preko Kapele do Ogulina i ondje se spojiti s glavnom pukovnije. Pukovnik Schöbl jedan je od najpoznatijih ratnih zapovjednika austrougarske vojske, zbog čega je odlikovan jednim od najviših vojnih odličja – odličjem Marije Terezije (*Ritterkreuz des Militär-Maria Theresien-Ordens*). O njegovim djelima više u nastavku teksta.

¹ *K.u.K. Militär-schematismus* za 1914.

U Ogulinu je pukovnija posljednji puta u cijelosti okupljena i postrojena, odakle kreće na Balkansko bojište – u rat protiv Srbije i Crne Gore.

Prvi pohod na Srbiju (*Der Augustfeldzug*) (12-24. kolovoza 1914)

Za rat protiv Srbije i Crne Gore bile su planirane tri austrougarske armije: 2., 5. i 6. Budući da je osim Srbije u rat ušla i Rusija, austrougarske snage na Balkanu trebale su, prema važećem ratnom planu, ostati u obrani. Međutim, u Galiciji je postojala opasnost od snažnog ruskog udara na komunikacijske prijevoje na Karpatskom gorju i njihovog ulaza u Panonsku nizinu – u Ugarsku. Zbog toga su operacije na Balkanskom bojištu trebale započeti odmah nakon mobilizacije da bi se što više iskoristila nazočnost dijelova 2. armije, koja se ondje privremeno nalazila, sa zadaćom da demonstrativno djeluje iz Srijema i Banata, bez ulaska na područje Srbije. Nakon završetka planiranih operacija trebala je 18. kolovoza krenuti na Istočno bojište. Na temelju navedenog, trebalo je provesti vrlo složenu misiju: što prije poraziti Srbiju i nakon toga glavninu snaga, poglavito 2. armiju, prebaciti na Istočno bojište. Međutim, prebacivanje snaga na srpsku bojišnicu i njihovo grupiranje bitno je kasnilo u odnosu na planirane rokove, što će bitno utjecati na status 2. armije i njezin odlazak na Istočno bojište.

Cerska (Jadarska) bitka

5. armija, koja je ranije završila koncentraciju snaga, trebala je prema planu prijeći rijeku Drinu na sjevernom sektoru u zoru 12. kolovoza i zauzeti Valjevo do 18. kolovoza. U sastavu 5. armije bili su VIII. korpus iz Praga (9. pješačka i 21. domobranska divizija) i XIII. zagrebački korpus (36. pješačka i 42. domobranska divizija, te 11. brdska i 13. pješačka brigada). »Jelačićevci« su u sastavu 71. riječke brigade (Ibrig)/36. divizije (ID) zajedno sa 16. bjelovarskom, 96. karlovačkom, 53. zagrebačkom i 2 bojne 37. pukovnije iz Nagyvarada.²

U isto je vrijeme 6. armija sa XVI. dubrovačkim korpusom trebala djelovati na južnom sektoru bojišnice: težišno prijeći u ofenzivna djelovanja prema Užicu, a s dijelom snaga krenuti prema Pljevljima čim 5. armija zauzme Valjevo. Zbog vrlo složene vojno-političke situacije, vođenja ratova na više bojišta i nedostatka dovoljnih vojnih efekta taj je napadni plan bitno reduciran. Zbog toga će se »razvući« snage 5. i 6. armije, što će bitno umanjiti njihovu udarnu moć i ograničiti manevarske sposobnosti na vrlo teško prohodnom i ispresijecanom planinskom zemljištu.

2 ÖULK, sv. 1, prilozi 6 i 8.

Srbima u početku rata nisu bile posve jasne prave namjere i ciljevi protivnika. Oni su – prema raspoloživim obavještajnim podacima – očekivali glavni pravac napada sa sjevera preko Save i Dunava iz dva težišna mostobrana – Šabac i Beograd – (moravskim operacijskim smjerom), a ne od rijeke Drine.

General Potiorek, zapovjednik Balkanskih snaga, zatražio je od AOK-a (Vrhovno zapovjedništvo austrijskih snaga) aktivniju suradnju 2. armije, tj. njezin prijelaz Save i »pokrivanje« lijevoga krila 5. armije, ali mu je to samo djelomično odobreno.

5. armija je tijekom jutra 12. kolovoza započela prelaziti Drinu. Divizije VIII. korpusa – 9. i 21. divizija – nisu uspjele provesti planirane zadatke. U isto vrijeme XIII. zagrebački korpus – 36. divizija s pridodanom 11. brdskom i 13. pješачkom brigadom – kod mostobrana kod sela Batar uspijeva ostvariti zadane ciljeve. Međutim, zbog neuspjeha VIII. korpusa, tj. otkrivenog lijevog boka, nije mogao nastaviti napadne aktivnosti. U isto vrijeme hrvatska 42. domobranska divizija (HID – *Honved Infanterie Division*) uspijeva prijeći Drinu kod Zvornika.

Tijekom 14. kolovoza VIII. korpus konačno uspijeva prijeći Drinu i potisnuti srpske snage s obronaka planine Cer. U isto vrijeme glavnina hrvatskih postrojbi u sastavu 36. divizije vodi teške borbe u dolini rijeke Jadar oko dominantnih objekata na rubovima Lozničkog polja (Obrež, Preljevska crkva, Gornji Dobrić...). Nakon ogorčenih bliskih borbi divizija uspijeva potisnuti srpske snage i krenuti dolinom rijeke Jadar prema Valjevu. Ali ne zadugo.

Nastupajući na frontu od oko 70 kilometara, austrougarska 5. armija izbila je 15. kolovoza na sjeverne padine Cera do sela Grušića i dolinom rijeke Jadar do sela Brezjaka. U isto vrijeme hrvatski domobrani – 42. domobranska divizija – izbijaju jugozapadno od Krupnja. U područje Šapca prebačena je 29. d/IX. korpusa/2. armije radi pomoći 5. armiji, posebno snagama VIII. korpusa koji je imao značajne poteškoće u potiskivanju Srba na svom pravcu napada.³ Sljedećeg dana, 16. kolovoza, 3. srpska armija odbija napade 36. divizije na položajima kod sela Jarebice uz obostrano velike gubitke. U tim je borbama 79. pukovnija pretrpjela značajne gubitke, osobito oko sela Slatina, Gradac i Čikote.

U međuvremenu su Srbi osujetili protivničke namjere, te uspijevaju 17-18. kolovoza prebaciti značajne snage na područje južnih padina planine Cer – oko sela Tekeriša – u samo težište djelovanja VIII. korpusa. Srbi su time ugrozili i bojni raspored snaga XIII. zagrebačkog korpusa, posebno njegovog lijevog krila: 36. divizije. Austrougarsko zapovjedništvo pravovremeno ne sagledava novonastalu složenu situaciju i ne pregrupira svoje snage. Nemaju značajnijih pričuva da ih ubace u borbe na ugroženim pravcima. U bitci kod Zavlake (18. kolovoza) K.u.K

3 ÖULK, sv. 1, prilog 8.

snage uspijevaju svladati srpske snage i osvojiti selo Zavlaku, gdje će dočekati tragično povlačenje.⁴

Treba napomenuti da će se na Ceru odigrati sudbonosne bitke u prvoj kampanji na Srbiju. Nakon ojačanja i pregrupiranja snaga Srbi započinju snažnim protударima tijekom jutra 18. kolovoza. Kombinirana i Moravska I. divizija nastavile su na Ceru napade na 9. K.u.K. diviziju, nanoseći joj značajne gubitke. Time su je prisilile na povlačenje s vrlo važnih položaja, presudnih za vođenje daljnjih operacija. U isto vrijeme uspijevaju odbiti napad lijevog krila 36. zagrebačke divizije kod sela Donje Badanje koji je usmjeren kao pomoć 9. diviziji. Situacija postaje vrlo kritična za raspored austrougarskih snaga.

Srbi moraju brzo djelovati i ne dozvoliti značajnija pregrupiranja protivnika. Tijekom jutra 19. kolovoza napali su obje divizije VIII. korpusa. Nakon teških borbi izgubljen je Cer, kojega je držala 21. domobranska divizija. Dolazi u opasnost okružene susjedne 9. divizije na južnim padinama Cera koja je također primorana na povlačenje. Pokušaji da iz smjera Šapca u pomoć stignu dijelovi IV. korpusa/2. armije više nisu bili mogući. Zapovjednik 5. armije usmjerio je pregrupiranje snaga prema lijevom armijskom krilu, međutim, zbog povlačenja 9. divizije i nemogućnosti povrata izgubljenih položaja, zapovjedio je u cijelosti povlačenje VIII. korpusa. Zbog otkrivanja lijevog boka povlačenju se morao pridružiti 19-20. kolovoza i XIII. zagrebački korpus kojemu je također prijetilo uništenje.

Golemi austrougarski vojni efektivni neorganizirano se i u panici povlače prema rijeci Drini i trpe velike gubitke, osobito tijekom samog prijelaza rijeke kod sela Batar. Posebno je na tom putu stradao XIII. zagrebački korpus a s njime i 79. pukovnija. Uspostavljeni mostobrani nisu mogli prihvatiti velik broj ljudi i tehnike. Umjesto da se organizira obrana riječnih prijelaza dolazi do nepotrebnih gubitaka ljudstva i tehnike. Do večeri 21. kolovoza čitava je 5. armija bila na lijevoj obali Drine, a kod Šapca na sjeveru bojišnice borbe će potrajati do jutra 24. kolovoza. Prorijeđena 2. armija mogla je krenuti samo s dijelom snaga na Karpate i Galiciju, što će bitno poremetiti provedbu planova na tom ratištu.

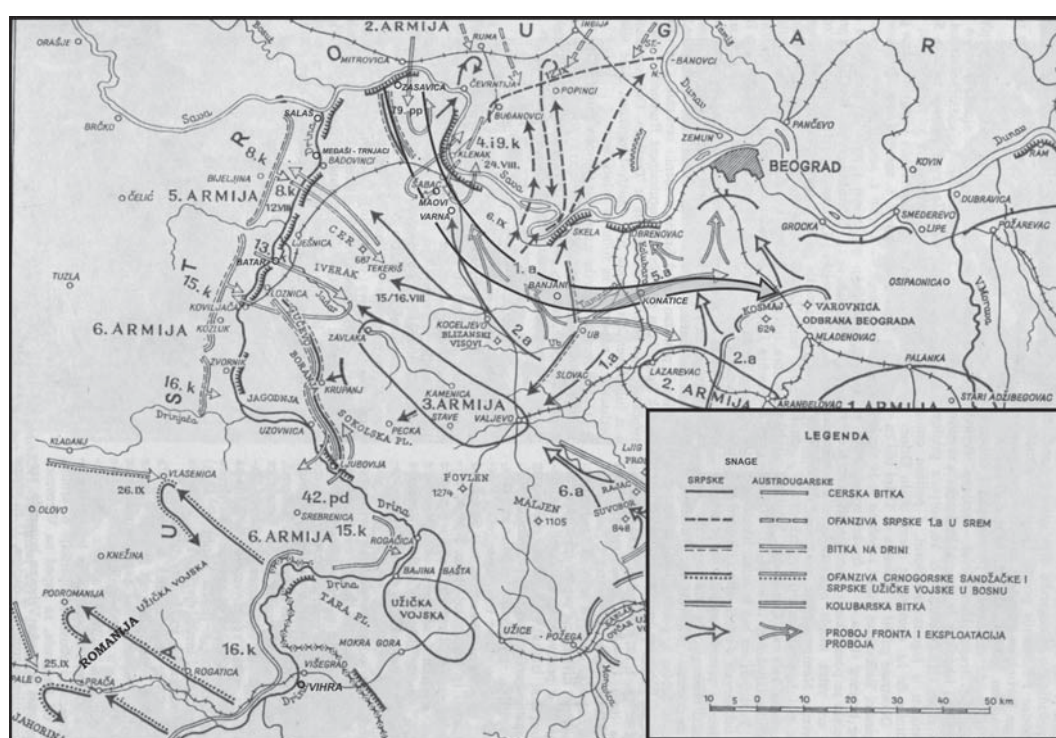
»Procjenjuje se da su Prvim pohodom u Srbiju 'Jelačićevci' izgubili oko sedamsto ljudi.«⁵

4 ÖKA, Gefechtsbericht 71. IBrig. za vrijeme 14-21. kolovoza.

5 Dubravčić, Frane, *Živ sam i dobro mi je* (Ratni dnevnik pripadnika 79. pukovnije), Otočac 2004., str. 25.

Druga kampanja na Srbiju (*Der Herbstfeldzug*) (6. rujna – 15. prosinca 1914)

Porazom u protekloj kampanji propali su svi austrougarski planovi o brzom vojnom uspjehu u Srbiji. Zbog zahtjeva saveznika – Rusa i Francuza – postojala je opravdana opasnost da Srbi prijeđu Savu i krenu prema sjeveru. To se na koncu i dogodilo: srpska 1. armija forsira Savu 6. rujna, ali je pretrpjela pravu katastrofu.

Vojne operacije u Srbiji tijekom 1914. godine i pravac napada 79. pukovnije od Zaslavice do Kosmaja

Odmah nakon toga General Potiorek kreće u novu ofenzivu. Stanje na Istočnom bojištu nepovoljno se odvijalo za Centralne sile, jer su Rusi nakon teških borbi izbili na Karpatsko gorje i zaprijetili Mađarskoj. U međuvremenu je srpskoj vojsci dostavljena potrebna vojna oprema iz Francuske i Rusije, čime je popravljeno njezino vrlo teško materijalno stanje.

Drugu kampanju na Srbiju možemo podijeliti na tri glavne faze: bitku na Drini, bitku na Kolubari i protuudar srpske vojske, te nekoliko manjih operacija.

Bitka na Drini (6. rujna – 15. studenoga 1914)

Borbe kod Međaša (8. rujna 1914)

Zbog kašnjenja austrougarskih priprema i popune ljudstvom i materijalno-tehničkim sredstvima, početak operacija započeo je 8. rujna 1914. Tog su dana austrougarska 5. armija (9., 21., i 36. zagrebačka divizija) pokušale prijeći Savu i Drinu, ali su nakon krvavih borbi primorane na povlačenje. Tu će čekati mogući uspjeh napadnih djelovanja 6. armije (Bosanci i Dalmatinci), na južnom sektoru bojišnice, koja je ipak uspjela prijeći Drinu.

U tim krvavim borbama izginulo je mnogo vojnika s obje strane, pa tako i »Jelačićevaca«. Pripadnici 79. pukovnije, koji su u sastavu 71. pbr/36. divizije, pretrpjeli su goleme gubitke 8. rujna 1914. prilikom pokušaja prijelaza Drine kod sela Međaši – Trnjaci, gdje su izgubili 59 časnika i 1371 vojnika. Nalazili su se u prvim napadnim valovima zajedno s dijelom zagrebačke 53. pukovnije, izloženi žestokoj protivničkoj paljbi. Nakon pretrpljenih gubitaka, koji su je doveli u fazu bojne neuporabljivosti, pukovnija je u cijelosti izvučena u pričuvu, a na njezino mjesto ulaze ostale hrvatske pukovnije iz sastava 36. divizije.⁶

»Jelačićevci« u borbama kod Salaša i Srpske Rače (16. i 17. rujna 1914)

Tijekom 14. rujna 1914., 5. austrougarska armija značajnim dijelom uspijeva prijeći Drinu u sjevernom sektoru. Da bi se napadne aktivnosti nastavile trebalo je ojačati snage VIII. korpusa te ga osposobiti za provedbu planiranih zadaća. »Jelačićevci« su u međuvremenu popunjeni novopristiglim vojnicima i materijalno-tehničkim sredstvima koja su uništena u bitci kod Međaša. U okviru preraspodjele snaga, »Jelačićevci« će 16. rujna biti izmješteni iz Međaša u zonu odgovornosti 9. d/VIII. korpusa, u blizinu sela Salaš gdje je u jutarnjim satima stigla zapovijed zapovjednika 71. brigade generala Salis-Seewisa za prijelaz rijeke Drine u okviru napada 9. divizije na srpske položaje kod Crne Bare i proširenja operativne osnove za provođenje daljnjih operacija. Prvi napadi »Jelačićevaca« nisu uspjeli i pukovnik Schöbl mora pregrupirati svoje snage. Međutim, zbog teškog stanja na bojišnici kod sela Rače, zapovjednik brigade žurno prebacuje raspoložive pričuve, među njima i ostatak pukovnije. Tijekom noći 16-17. rujna »Jelačićevci« odbijaju brojne srpske protunapade i uz iznimne napore uspijevaju zadržati dostignute položaje. Time su stvoreni povoljni preduvjeti susjednim snagama za prijelaz

⁶ ÖKA, Gefechtsbericht K.u.K. 79. IR od 10. rujna 1914.; izvješće brigadira Schöbla; *Ratni dnevnik C. K. Varaždinske pješake pukovnije 16*, Bjelovar 2004., str. 28; Dubravčić, Frane, *Živ sam i dobro mi je* (Ratni dnevnik pripadnika 79. pukovnije), Otočac 2004.; *Vojna enciklopedija* (2), Beograd 1970-1976., str. 539.

Drine i njihov daljnji prodor prema unutrašnjosti Srbije. Međutim, zbog snažnog srpskog otpora na tom dijelu bojišnice moraju se nakratko prekinuti austrougarska napadna djelovanja.⁷

Nakon pregrupiranja snaga, general Potiorek naređuje 18. rujna nastavak ofenzive. Prvi značajniji uspjesi bit će postignuti na strateški važnom planinskom grebenu Gučeva i Boranje, koje će austrougarska vojska uspjeti osvojiti u krvavim borbama tek 22. rujna, uz izuzetno velike žrtve. Ondje je nakon bitke zatečeno više od 2000 mrtvih vojnika s obje strane. Poraz će primorati Srbe na povlačenje i nakratko omogućiti nastavak napadnih operacija Potiorekovih snaga.

U cilju rasterećenja svojih snaga na glavnom pravcu napada, Srbi i Crnogorci upadaju u jugoistočnu Bosnu. Da bi spriječio negativne posljedice tog čina, general Potiorek donosi odluku o njihovom protjerivanju. U okviru tih aktivnosti izmještaju se 23-28. rujna i dijelovi 79. pukovnije. Prema Tuzli su upućene dvije bojne s jednom bitnicom, te još tri bojne iz sastava 6. armije. Međutim, zbog početka ofenzive na Valjevo, na Drinu se povlače sve postrojbe 5. armije, a među njima i pripadnici 79. pukovnije.⁸

Zbog intenzivnih vojnih djelovanja i izuzetnih napora, »Jelačićevci« su u vremenu od 16. do 28. rujna imali novih 619 pripadnika izbačenih iz stroja.⁹

U nastupajućem vremenu jedna od značajnijih aktivnosti »Jelačićevaca« su borbe za brdo Visoki Kitak na planini Romaniji kod Rogatice. Borbe su se odigrale 20. i 21. listopada protiv snaga srpsko-crnogorske sandžačke i užičke vojske koje su se uspjele probiti preko Drine 11. rujna i krajem istog mjeseca stići u neposrednu blizinu Sarajeva. Austrougarske snage protuudarom uspijevaju od 5. do 10. listopada odbaciti protivnika na planinu Romaniju gdje srpsko-crnogorske snage prelaze u obranu. Zapovjednik XVI. sarajevskog korpusa dobija zapovijed da protivnika odbaci preko Drine. Bitka na Romaniji trajat će od 18. do 30. listopada. Nakon pobjede austrougarskih snaga front će se na ovom dijelu bojišnice opet uspostaviti na rijeci Drini. »Jelačićevci« dolaze na ovo područje kao pojačanje snagama XVI. k.¹⁰

U to vrijeme zapovjednik »Jelačićevaca« postaje legendarni pukovnik Franz Schöbl, a dotadašnji zapovjednik brigadir Luxardo postaje zapovjednik 72. brigade, u čijem su sastavu većim dijelom hrvatske k. u. k. pukovnije zajedničke vojske.

7 Bardolff, Carl Freiherr von, *Der Militär-Maria Theresien-Orden, Die auszeichnungen im Weltkrieg 1914-1918*, Wien 1943., str. 290; ÖKA, Gefechtsbericht K.u.K. 71. IBrig, Nr. 99/1 od 24. rujna 1914.

8 ÖULK, sv. 1, 638.

9 ÖKA, Gefechtsbericht K.u.K. 79. IR od 30. listopada 1914.

10 ÖULK, sv. 1, 652-653.

Ofenziva na Valjevo (24. listopada – 15. studenoga 1914)

Do ofenzive na Valjevo nema značajnijih pomaka bojišnice iako je general Potiorek sa VIII. i Kombiniranim korpusom izveo više žestokih napada. Međutim, 5. K.u.K. armija 24. listopada u Mačvi uspijeva potisnuti srpske snage čime ih je dovela u opasnost od okruženja na južnim dijelovima bojišnice. Zbog toga se povlače prema Valjevu. Da bi se ojačale snage VIII. korpusa na sjevernom sektoru kod Srijemske Mitrovice, upućuje se »71. pbr., u čijem je sastavu veći dio 79. pukovnije, na područje Zasavice (istočno od Srijemske Mitrovice), i to između 21. i 29. pješačke divizije iz Terezina (Češka)«. ¹¹ Manji dio ostat će na Drini u sastavu 9. divizije gdje trpi značajne gubitke od 5. do 8. studenoga kod sela Trnjaci, Senaje i Međaša. ¹²

5. K.u.K. armija sa VIII. i Kombiniranim korpusom uspijeva od 1. do 10. studenoga potisnuti srpske snage sa željezničke pruge Šabac – Lješnica prema jugoistoku. Izbijaju na rijeku Dombравu i na istočne obronke Cer planine (brdo Trojan). »Jelačićevci« i 71. brigada zaobilaze Šabac, napadaju pravcem selo Zasavica – selo Ravnje – selo Maovi – selo Varna, gdje vode teške borbe s dijelovima srpske Timočke I. divizije. »Jelačićevci« imaju posebno teške borbe sa značajnim gubicima kod sela Varne od 8. do 11. studenoga. ¹³ Do 11. studenoga, u suradnji sa 7. divizijom, uspijevaju izbiti na vrlo važnu prometnicu: prugu Obrenovac – Valjevo. ¹⁴

Nakon teških borbi 6. K.u.K. armija uspijeva osvojiti Valjevo 15. studenoga, čime je konačno završila dvomjesečna Bitka na Drini, koja je bitno poremetila austrougarske i njemačke planove o brzom porazu Srbije.

Ali, tu neće biti kraj vojničkim patnjama...

Bitka na Kolubari*Austrougarska ofenzivna faza (16-28. studenoga 1914)*

Nakon osvajanja Valjeva, austrougarska vojska prisila je srpsku Vrhovnu komandu na povlačenje na desnu obalu rijeke Kolubare. Na širem području Valjeva general Potiorek je odlučio nakratko odmoriti snage 6. armije, te je pokušao osposobiti za promet vrlo važnu prugu Obrenovac – Valjevo. Smatrao je da se glavnina srpske vojske povlači prema Kragujevcu a da su na Kolubari ostavljene

11 ÖULK, sv. 1, prilog 23.

12 HDA, Matične knjige umrlih vojnih osoba 79. pješačke pukovnije.

13 HDA, Matične knjige umrlih vojnih osoba 79. pješačke pukovnije.

14 ÖULK, sv.1, skica 50, 52 i 53.

samo manje zaštitne snage. U skladu s takvim zamislima zapovjedio je 5. armiji da zauzme visove na desnoj obali Kolubare sjeverno od Valjeva, čime bi stvorio povoljnu operativnu osnovicu za daljnji prodor u centralnu Srbiju. Već prvim napadima utvrđeno je da Srbi ondje nemaju samo zaštitnice nego i daleko jače snage koje napadaču pružaju snažan otpor. Zbog novonastale situacije prekida odmor snaga 6. armije i upućuje ih u borbu.

U okviru tih aktivnosti »Jelačićevci« se 17. studenoga nalaze kod sela Banjani u armijskoj pričuvu 5. armije. U sastavu su 71. pješačke brigade i za tu aktivnost su podređeni K.u.K. Kombiniranom korpusu kojim zapovijeda FML Krauss, kojemu je dana zadaća uspostave mostobrana na Kolubari. Djeluju u zoni odgovornosti 29. divizije iz Terezina (Theresien-Stadt, Češka) koja ima izuzetno tešku zadaću: po vrlo teškom i kišnom vremenu osvojiti važno uzvišenje Konatice na desnoj obali Kolubare. S polaznih položaja od sela Lisopolje i Piroman trebalo je prijeći tri vodotoka – Kolubaru, Peštan (Lukavac) i Tamanavu. Obranu Konatica držali su dijelovi 2. srpske armije pod zapovjedništvom vojvode Stepe Stepanovića, prvenstveno njezina Konjička divizija i dijelovi Obrenovačkog odreda. Oslo-nac njihove obrane bio je na dominantnim uzvisinama: kotama 225 – Konatice i 230 – Baljevac.¹⁵

Tijekom 22. studenoga započeo je pod stalnim srpskim topničkim udarima napad 29. divizije na Konatice, s ciljem uspostave mostobrana. Zbog teških gubitaka divizija je ojačana s četiri bojne 71. brigade iz armijske pričuve. Ni to nije pomoglo da do kraja izvrši svoju zadaću. Kao ojačanja na pravcu napada upućene su i susjedne postrojbe, osobito 21. streljačka divizija i 1. Lst pukovnija iz 7. divizije, čija je zadaća slomiti srpski otpor i otvoriti prolaze za napredovanje ostalim snagama. Ulaskom 58. brigade na prostor južno od sela napadne snage uspijevaju stvoriti operativnu osnovicu, ali zbog lošeg stanja na ostalim djelovima bojišnice nije moguće krenuti dalje.

U isto vrijeme snage VIII. praškog i XIII. zagrebačkog korpusa u krvavim i teškim borbama uspijevaju odbaciti srpske snage na južnom dijelu bojišnice, na rijeci Ljig kod Čovke i Vrače brda, čime su smanjili pritisak srpskih snaga kod Konatica. Krvave borbe nastavljaju se i tijekom sljedeće noći kada 58. brigada sa sedam bojni uspijeva izbiti zapadno od Konatica i sljedećeg dana ovladati značajnim operativnim prostorom potrebnim za vođenje daljnjih borbi. Međutim, na pravcu napada 57. brigade nije bilo značajnijih pomaka. Zapovjednik divizije GM Zanaton i zapovijeda 71. brigadi, u čijem su sastavu »Jelačićevci« da uđe 23. studenog u borbu na prostoru između 57. i 58. brigade, iako je to bilo protivno zapovjedi zapovjednika korpusa. 71. brigada trebala je ojačati snage 7. divizije i produžiti s napadnim aktivnostima čim se stvore povoljni uvjeti na ostalim prostorima kod Konatica, osobito dominantne točke otpora. Usput je trebalo snagama 7. i 21.

15 ÖULK, sv. 1, str. 680 i 690.

divizije spriječiti srpske protunapade koji bi bili pogubni za desantne snage ali i zaustaviti djelovanje srpskog topništva po mjestima prijelaza Kolubare.¹⁶

Ključne borbe, koje će dovesti napadne snage do pobjede, odigrat će se u vremenu od 26. do 28. studenoga. Srpska Konjička divizija vodi žestoke borbe s 29. K.u.K. divizijom u koju je uključena i 71. brigada. General Frank će imati tešku zadaću – osposobiti svoje snage za daljnji napad. Da bi 7. divizija uspjela poraziti Šumadijsku diviziju I., ojačava ju dijelovima 71. brigade. U krvavim borbama austrougarske snage uspijevaju odbaciti Srbe s Kolubare i krenuti prema dolini Morave.¹⁷

79. pukovnija u tim borbama ima vrlo velike gubitke koji se mjere desecima mrtvih i stotinama ranjenih pripadnika.¹⁸

»Jelačićevci« u borbama za brdo Vihra kod Višegrada (25. studenoga – 2. prosinca 1914)

U okviru aktivnosti Uzičke i Crnogorske vojske sredinom studenoga, Srbi i Crnogorci upadaju na područje Bosne i uspijevaju zauzeti značajan prostor i time poremetiti stanje na južnom krilu bojišnice. Iako ih austrougarske snage uspijevaju odbaciti, oni se zbog povoljnih terenskih uvjeta zadržavaju neposredno kod Višegrada gdje prelaze u obranu. Jedna od tih obrambenih točaka je i brdo Vihra. Kao interventne snage, u okviru namjenski ustrojene Gruppe FML Šnjarić, na to područje upućene su i dvije bojne »Jelačićevaca« pod zapovjedništvom iskusnog i prekaljenog pukovnika Franza Schöbla. Te snage ulaze u zonu odgovornosti 17. Landssturm pješačke brigade.

Nakon provedenih sveobuhvatnih priprema tijekom jutra 25. studenog počeo je prvi napad koji je odbijen jakim protivničkom paljbom. Nadređeni zapovjednik donosi odluku da se u napad ubace skupine »Jelačićevaca« pod zapovjedništvom bojnika Paunovića i Kuchte. Zbog teško pristupačnog i manevarski ispresijecanog terena i taj je napad također neslavno završio. Pukovnik Schöbl uspijeva reorganizirati raspoložive snage, popuniti ih i ojačati potrebnom topničkom potporom. Pripreme završava do 27. studenoga. Izabrani su naiskusniji i najhrabriji borci kojima je raspolagao. Ujedno zahtijeva od višeg zapovjedništva jaču potporu u artiljeriji. Neprijateljski položaji dobro su utvrđeni i ne postoji drugi način osim snažnog pješačkog napada i borbi prsa o prsa.

Međutim, u međuvremenu je protivnik uspio prebaciti dio snaga na položaje sjeverozapadno od Vihre, što je »s leđa« ugrozilo austrougarske snage. Dio

16 ÖULK, sv. 1, str. 692-693, 695.

17 ÖULK, sv. 1, str. 699.

18 HDA, Matične knjige umrlih vojnih osoba 79. pješačke pukovnije.

spremnih snaga odmah se izdvaja za blokadu na tom pravcu. Početak napada privremeno se odgađa dok ne pristignu ostala ojačanja i artiljerijska potpora. Uputivši energičan zahtjev nadređenom zapovjedniku Schöbl uspjeva dobiti za napad oba bataljuna »Jelačićevaca« i pola 19. Landssturm bojne, te značajnu artiljerijsku potporu. Nakon sveobuhvatnih priprema napad je 1. prosinca mogao započeti. Međutim, nastupaju vremenske nepogode. Gusta magla isključila je planiranu uporabu artiljerije većeg kalibra. Bez obzira na vremenske poteškoće kreću prvi napadni valovi pješništva uz potporu brdske artiljerije manjeg kalibra. Uz snažan protuudar uspijevaju neutralizirati protivnika i izbijaju u podnožje zaleđenog i strmog grebena Vihre. Tada Schöbl prema vrhovima ubacuje dvije satnije pričuve, koje nakon krvavih borbi uspijevaju ući u crnogorski bojni razmještaj i bunkere. Crnogorci se povlače prema susjednoj šumi i pokušavaju protuudarima povratiti izgubljene položaje, ali bez uspjeha. Osvajanjem prednjih položaja omogućeno je ostatku napadnih snaga izbijanje na sam vrh Vihre gdje uništavaju glavninu protivnika. Sljedećeg dana, 2. prosinca u 13.20, završavaju krvave borbe, a na vrhu Vihre zavijorila se austrougarska zastava.¹⁹

*Brigadir Franz Schöbl, najodlikovaniji časnik
»Jelačićevaca«*

U međuvremenu je stigla zapovijed da Gruppe Šnjarić krene na Užice pravcem Višegrad – Priboj. Stalno su se nalazili pod protivničkom paljbom Srba i Crnogoraca, osobito njihove Limske divizije. Na rijeci Lim general Šnjarić planirao je prijeći u obranu i pružiti otpor napadačima. Zbog poznatog protuudara Srpske vojske na Suvoboru, Šnjarićeva skupina mora se povući prema Bosni i zajedno sa snagama XV. korpusa krenuti prema mostobranu kod Šapca.²⁰

Ukupni gubici pukovnije u toj aktivnosti su 400 vojnika, od čega je 46 poginulih.²¹ Međutim, te podatke treba uzeti s velikim oprezom jer ne obuhvaćaju

19 ÖULK, sv. 1, str. 694, 715; K.u.K. Militär-Maria Theresien Ordenskapitel za brig. Schöbla; Bardolff, Carl Freiherr von, *Der Militär-Maria Theresien-Orden, Die auszeichnungen im Weltkrieg 1914-1918*, Wien 1943., str. 290.

20 ÖULK, sv. 1, str. 722, 732 i prilog 24, Tomac, Petar, *Prvi svetski rat*, Beograd 1973., str. 163.

21 Verlustlisten IR 79.

tragičnu sudbinu brojnih ranjenika koji će uslijed nastalog rasula ostati bez kvalitetne medicinske zaštite i zbrinjavanja.

Te borbe proslavile su »Jelačićevce« i njihovog zapovjednika pukovnika Schöbla, koji će zbog tog djela dobiti jedno od najviših vojnih odličja – *Ritterkreuz des Militär-Maria Theresien-Ordens*. To je ujedno veliko priznanje svim vojnicima koji su sudjelovali u tom boju.²²

Bitka na Kolubari

Austrougarska defenzivna faza (3-9. prosinca 1914)

U vremenu od 24. do 26. studenoga srpske snage uspijevaju zaustaviti austrougarsko nadiranje prema dolini Zapadne Morave. Odvajanjem od logističkih baza osjećale su se velike poteškoće u opskrbi, a promet željezničkom prugom Obrenovac – Valjevo uspostavljen je tek 4. prosinca. General Potiorek zbog vrlo složenog stanja 30. studenoga zapovijeda prekid operacija, te popunu i odmor već umornih snaga. I Srbi pregrupiraju svoje snage. Obrana Beograda napušta Beograd da bi se skratila crta bojišnice. To je omogućilo austrougarskim snagama da uz veliku pompu 2. prosinca uđu u nebranjeni grad. Izgleda da će Beograd biti veća medijska preokupacija nego namjere srpskih snaga. Potiorek smatra da je srpska vojska pred općim rasulom. Austrougarsko zapovjedništvo nije uočilo veliku zamku koja im se sprema. Nedostatak pričuva, umor vojske, nemogućnost logističke potpore i kriva procjena o stvarnom stanju srpskih snaga bit će glavni krivci za tragičan ishod Drugoga pohoda na Srbiju.

U vrlo složenoj situaciji srpski general Mišić 29-30. studenoga napušta položaje na grebenu Suvobora i zaposjeda nove, zapadno od Gornjeg Milanovca, usprkos protivljenju srpske Vrhovne komande. Srbi uspijevaju pregrupirati snage i iste popuniti raspoloživim resursima, prvenstveno onima pristiglim iz Francuske. Nakon reorganizacije snaga general Mišić odlučio je 3. prosinca prijeći u protunapad. Najprije je krenuo na snage 6. K.u.K. armije – prvo protiv XVI. dubrovačkog korpusa koji je odbačen na istočne ogranke Suvobora, a tijekom dana napad je proširio i na XIII. zagrebački i XV. sarajevski korpus. Nakon teških borbi tijekom 5. prosinca, 6. K.u.K. armija u cijelosti gubi vrlo važne položaje na Suvoboru i primorana je na povlačenje, što će omogućiti Srbima da ga ponovno zauzmu. U isto vrijeme snage 5. K.u.K. armije vode relativno uspješne borbe i ne dozvoljavaju protivniku bitne pomake bojišnice u svojoj zoni odgovornosti. To je ujedno posljednja nada Potioreku da će uspjeti povratiti u borbu teško načetu 6. armiju.

22 Bardolff, Carl Freiherr von, *Der Militär-Maria Theresien-Orden, Die auszeichnungen im Weltkrieg 1914-1918*, Wien 1943., str. 290.

Da bi eksploatirali stečenu prednost protiv 6. armije, Srbi 6. i 7. prosinca snažno napadaju 5. armiju, ali opet bez značajnijih rezultata. U isto vrijeme odvija se neorganizirano povlačenje 6. armije prema Šapcu, što je omogućilo srpskoj 3. armiji da 8. prosinca ponovno izbije na rijeku Kolubaru i uđe u Valjevo, gdje je zatekla velik broj austrougarskih ranjenika i veliku količinu vojne opreme. Nešto značajniji otpor pružale su snage 36. divizije/XIII. k na pravcu napada 2. srpske armije koja uspijeva slomiti i njihov otpor, što će primorati XIII. korpus da se u cijelosti povuče prema kolubarskom mostobranu kod Čovke i Lazarevca. Austrougarski Kombinirani korpus/5. armije proveo je 8. prosinca složen i vrlo rizičan napad na srpske položaje kod Varovnice i Kosmaja, koji se nalaze sjeverno od Mladenovca. Osobito su na Varovnici vođene veoma teške borbe, u kojima su se austrougarske snage – 29. divizija i 71. brigada – uspjele približiti srpskim rovovima. U više juriša i uz velike gubitke nisu uspjeli poraziti srpske snage. U tom će napadu, u okviru 71. pbr., sudjelovati i naši »Jelačićevci«, odnosno jedan njihov dio, jer se dvije bojne još uvijek nalaze kod Višegrada. Sljedećeg dana – 9. prosinca 1914. – doći će do bitke kod Senaje u kojoj će »Jelačićevci« imati značajne gubitke.²³

Povlačenje austrougarske vojske iz Srbije (10-15. prosinca 1914)

Sagledavajući vrlo složenu situaciju zapovjedništvo austrougarskih snaga donosi odluku o izgradnji mostobrana kod Beograda kojim bi se omogućilo pravovremeno izvlačenje vojske na prostore sjeverno od Save i Dunava i spriječilo njezino potpuno uništenje. General Potiorek donosi tešku odluku i zapovijeda 9. prosinca da se XV. i XVI. korpus povuku prema Šapcu, a XIII. korpusu odredio je pravac povlačenja prema Beogradu, gdje je ušao u sastav 5. armije. Ta će odluka imati za posljedicu i povlačenje čitave 5. armije. Tijekom 14. prosinca 1914. »Jelačićevci« vode posljednje borbe kod Beograda protiv nadirućih srpskih snaga, da bi se tijekom noći 14-15. prosinca povukli preko pontonskih mostova na lijevu obalu Save. Budući da su mostovi bili pod stalnom srpskom paljbom, brojni su vojnici stradali, najvećim dijelom utapanjem u hladnoj vodi rijeke Save. Dosta ranjenika je zarobljeno a neki su umrli u Općoj vojnoj bolnici američke misije u Beogradu.²⁴

Tijekom jutra 15. prosinca srpske snage ušle su u Beograd, čime je završena Kolubarska bitka. Procjenjuje se da su austrougarsku vojsku obje kampanje na Srbiju stajale oko 30.000 mrtvih te oko 170.000 ranjenih, nestalih, zarobljenih i

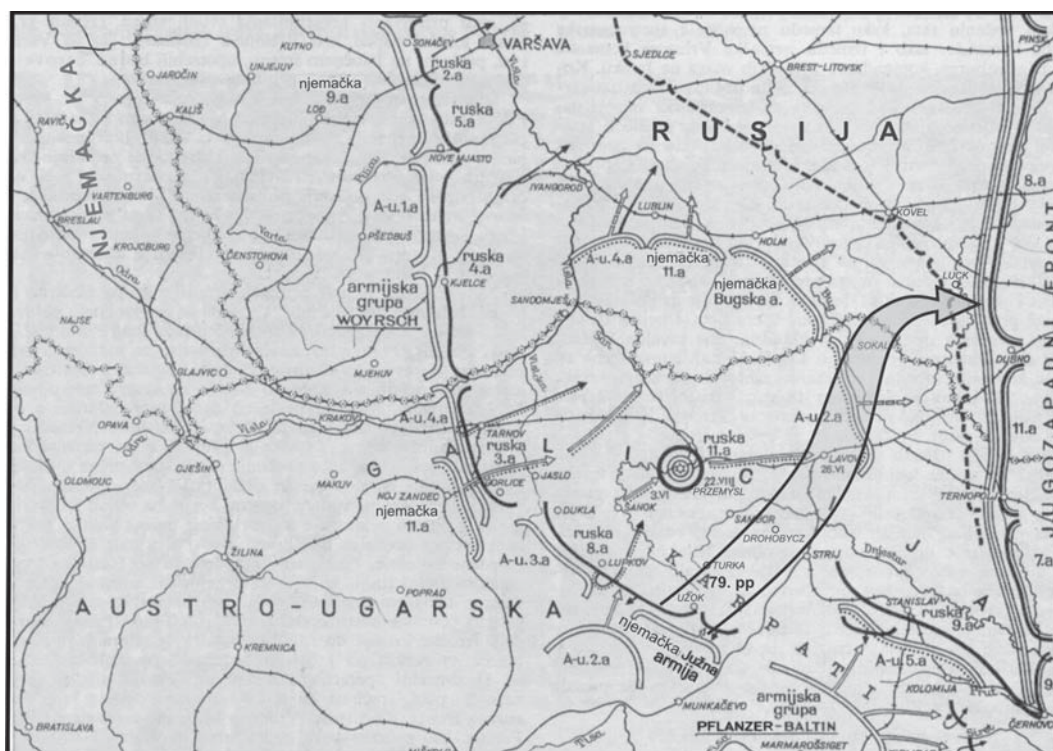
23 ÖKA, Verlustlisten IR 79; ÖULK, sv. 1, str. 733.

24 HDA, Matične knjige umrlih vojnih osoba 79. pješačke pukovnije.

oboljelih. Srbijansko zapovjedništvo izračunalo je svoje gubitke (do 22. prosinca) 22.000 mrtvih, 91.000 ranjenih i 19.000 zarobljenih.²⁵ Prema nekim podacima ukupni austrougarski gubici kreću se i do 270.000 pripadnika.²⁶ »Jelačićevci« su također pretrpjeli ogromne gubitke koji se procjenjuju na 5000 do 6000 vojnika.

Odlazak na Istočno bojište

Tijekom 1914. u Galiciji (zapadno područje današnje Ukrajine) odigrale su se najveće bitke Prvoga svjetskog rata. Rusi su uspjeli probiti protivničku obranu i zauzeti istočni dio Galicije i Bukovinu te izbiti na Karpate. Obje strane u tim su operacijama pretrpjele stravične gubitke: austrougarske snage izgubile su oko

Vojne operacije na Karpatima i u Galiciji 1915. godine. Ratni put 79. pukovnije od Karpata do Lucka.

25 Čutura, Dinko – Galić, Lovro, »Veliki rat: Pregled ratnih operacija«, *Hrvatska revija*, br. 3, Zagreb 2004., str. 18.

26 Tomac, Petar, *Prvi svjetski rat*, Beograd 1973., str. 164.

326.000 ljudi i 400 komada artiljerijskog oružja, a ruske 230.000 ljudi i 94 komada artiljerijskog oružja.

U drugoj polovici siječnja 1915., na Karpate je prebačena glavnina snaga s Balkanskog bojišta. Međutim, 79. pukovnija od Drugoga pohoda na Srbiju neće ulaziti u sastav matičnog XIII. zagrebačkog korpusa. Na Karpatima ulazi u Grupu Szurmay (zapovjednik FML Alexander /Šandor/ Szurmay) i to u 14. pješačku brigadu/7. osječke divizije, koja je operirala oko strategijski važnog karpatskog prijevoja Uzsoč (Užok). Preko njega iz Mađarske u Galiciju prolazi strategijski važna cestovna i željeznička komunikacija.

Operacije na Karpatima od 22. siječnja do sredine travnja 1915.

Najteže bitke početkom 1915. vodile su se upravo na Karpatima. Ondje su zaraćene strane ratovale u gotovo nemogućim uvjetima. Vojnici su pretrpjeli velike patnje zbog čestog gladovanja i smrzavanja na temperaturama koje su nerijetko bile niže od - 25°C. Hladnoća i glad gutale su žrtve više nego protivničko djelovanje. Ta je bitka u vojnoj terminologiji nazvana »Zimska bitka za Karpate«. Posebno će se teške borbe voditi od 27. siječnja do 5. veljače kod Užočkog prijevoja, osobito na pravcu glavnog protuudara ruskog generala Brusilova (8. i dijelovi 11. ruske armije), kao i na sjevernom dijelu bojišnice kod grada Mezölaborcza, gdje će intervenirati sva raspoloživa pričuva da bi spriječila ruski proboj u Panonsku nizinu. U sastavu tih interventnih snaga su i dijelovi 7. divizije.²⁷

Shvaćajući vrlo složenu situaciju, Centralne sile prisiljene su donijeti vrlo teške odluke: što prije izbaciti rusku vojsku s Karpata i izbiti na manevarski prostor Galicije te osloboditi opkoljenu utvrdu Przemysl u kojoj se nalazilo preko 100.000 vojnika! Da bi postigli planirane ciljeve kreću 22. siječnja 1915. u napadne operacije. Na širem karpatskom području postavili su 3. armiju pod zapovjedništvom legendarnog generala Svetozara Borojevića. U njezinom je sastavu i Gruppe Szurmay, dakle i 79. pukovnija. Na položaje 3. armije prema jugoistoku naslanjala se njemačka »Južna armija« (njem. *Südararmee*) pod zapovjedništvom njemačkog generala von Linsingena. Na kraju dolazi Armijska grupa (AG) »Pflanzer-Bal-tin«, u čijem je sastavu većina hrvatskih postrojbi iz XIII. korpusa.²⁸ U cilju ojačanja snaga na to područje sredinom veljače dolazi 2. armija generala Böhm-Ermollija, a Gruppe Szurmay ulazi u njezin sastav. Velika hladnoća i popratne bolesti umanjile su manevarsku moć snaga za bilo kakve zahtjevnije akcije. Iako je u napadnim operacijama Grupa Szurmay uspjela osvojiti Užočki klanac i izbiti do mjesta Borynia, nisu osvojeni susjedni visovi koji bi omogućili Szurmayev

27 ÖULK, sv. 2, str. 129-133.

28 ÖULK, sv. 2, str. 118.

prodor prema istoku. To će primorati Szurmayeve snage da se povuku na polazne položaje. »Jelačićevci« će početkom veljače imati značajnije gubitke kod mjesta Sianki i Turka.

Tijekom ožujka počinje drugi pokušaj austrougarskog proboja s Karpata.²⁹ Opet je cilj deblokada Przemysla – najznačajnije austrougarske utvrde na rijeci San. Akcija traje do 14. ožujka, ali je ciljani uspjeh izostao: Przemysl je zbog gladi prisiljen kapitulirati 22. ožujka. U okviru te akcije »Jelačićevci« vode teške borbe u širem području Turke, gdje 8. ožujka trpe posebno teške gubitke kod naselja Beniowa i uzvisine Sokoliki. Operacije se opet izvode po velikoj hladnoći, snijegu i ledu.

Tijekom protuudara ruskog generala Ivanova krajem ožujka i početkom travnja »Jelačićevci« vode krvave borbe na širem području grada Drohobycz (16-30. ožujka), osobito kod naselja Lisznia i Starograd te posebno 26. ožujka kod Neuhofa, gdje je bilo dosta poginulih. Krajem ožujka naći će se na rijeci San kod naselja Sokoliki i Beniowa.³⁰ Međutim, Rusi su protuudarom uspjeli povratiti austro-njemačku vojsku na karpatske prijevoje. Iako ojačana znatnim njemačkim snagama, zbog pretrpljenih velikih gubitaka u proteklim aktivnostima, austrougarska će se vojska naći pred rasulom. Krajem ožujka nastupit će kriza snaga razmještenih na Karpatima koja će zahtijevati izuzetne napore da se spriječe njezine pogubne posljedice, što će zahtijevati dopunska ojačanja, preraspodjelu bojišnice i pregrupiranja ionako oskudnih resursa. Njemačke snage počinju preuzimati težišnu ulogu u provedbi ovih zadaća. Nijemci zonu odgovornosti proširuju na zaštitu strateškog prijevoja Užok (Uzsok). Time će Grupa Szurmay zadržavajući postojeće položaje oko prijevoja Uszok, početkom travnja ući u sastav njemačke Južne armije (njem. *Südarmer*).

Rusi i nadalje provode snažan pritisak na Karpate. Jedna od tih aktivnosti je »Uskršnja bitka« koja je počela početkom travnja i trajala uz ogorčene borbe sve do 20. travnja. Ruski general Brusilov snažno napada karpatske prijevoje s težištem udara na strateški prijevoj kod Mezolaborcza (danas Medzilaborce u Slovačkoj), osobito na položaje 3. armije generala Borojevića, koji ih uz iznimne napore uspijeva zaustaviti.³¹

Rezultat krvavih borbi tijekom zime i ranog proljeća bio je neriješen: planovi sukobljenih strana nisu se ostvarili. Austro-njemačke armije nisu prodrle u Galiciju, a ruske nisu izbile u mađarsku ravnicu. Zato su obostrani gubici bili više nego stravični. Prema nekim izračunima austrougarska vojska je do 30. travnja izgubila

29 ÖULK, sv. 2, str. 180.

30 ÖULK, sv. 2, str. 224-251; ÖKA, NFA, 7. ID, OpNr 250/9 od 26. lipnja 1915., kut. 403 i 144/8, kutija 408.

31 ÖULK, sv. 2, str. 258-267.

793.000 ljudi, uključujući i posadu tvrđave Przemyśl.³² »Jelačićevci« su u tom razdoblju izgubili 2696 ljudi.³³

Proboj kod Tarnowa i Gorlica i pohod prema Lavovu (Lembergu) (2. svibnja - 22. lipnja)

Da bi se poboljšala ukupna vojno-politička situacija trebalo je pokrenuti snažne vojne aktivnosti koje će Ruse konačno odbaciti s Karpata. Austrougarsko i njemačko Vrhovno zapovjedništvo planira proboj u južnoj Poljskoj, između gradova Tarnow i Gorlice, kako bi bočno obuhvatili ruske snage na Karpatima i prisilili ih na povlačenje. Nakon toga pristupilo bi se udarima iz Istočne Prusije i Galicije radi uništenja ruskih snaga u Poljskoj. Rusko Vrhovno zapovjedništvo naslućivalo je protivničke namjere pa general Ivanov namjerava krajem travnja obnoviti ofenzivu na Karpatima i time spriječiti grupiranje protivničkih snaga na pravcima planiranog proboja. Iz nepoznatih razloga od toga je odustao, što će se naknadno pokazati kao njegov veliki propust.

Zahvaljujući grupiranju jakih snaga na smjeru proboja i peterostrukoj nadmoćnosti u artiljeriji, austro-njemačke snage uspijevaju probiti od 2. do 5. svibnja ruski front. Nastupa povlačenje ruske vojske na svim pravcima. Do sredine svibnja armije ruskog Jugozapadnog fronta u cijelosti su se povukle na rijeke San i Dnjester. Austrougarska 3. armija uz teške borbe povratila je 3. lipnja tvrđavu Przemyśl, a 22. lipnja strateški grad i vrlo važno prometno čvorište Lavov (njem. *Lemberg*).³⁴

»Jelačićevci« će u tim borbama imati izuzetno velike gubitke. Njihov pravac napada išao je od karpatskog gorskog prijelaza Uszok, preko Turke i Drohobucza prema rijeci Dnjester. Čitavim su putem vodili teške i krvave borbe. Bore se i na prilazima Lavovu, gdje su uslijed velikih gubitaka gotovo izbačeni iz uporabe.³⁵ Sudjeluju i u krvavoj bitci kod Hodorowica (Sokal), sjeverno od grada Stryja, gdje imaju velike gubitke, osobito između 13. i 16. lipnja.³⁶ Prema telegramskom izvješću od 17. lipnja 1915. zapovjedništvo pukovnije navodi da u vremenu od 13. do 16. lipnja: »54 časnika i 1769 vojnika vode se kao nestali, 1 časnik i 68 vojnika ranjeni a 1 časnik i 15 vojnika poginuli«. Posebno su krvave borbe kod mjesta Kryvula (okrug Zydaczow) u Galiciji 15. lipnja 1915.: 31 mrtav, 71 ranjen i 1319

32 ÖULK, sv. 2, str. 270; Tomac, Petar, *Prvi svjetski rat*, Beograd 1973., str. 199.

33 Verlustlisten IR 79.

34 ÖULK, sv. 2, str. 315.

35 ÖKA, NFA, 7. ID, OpNr 250/9 od 26. lipnja 1915., kut. 408.

36 HDA, Matične knjige umrlih vojnih osoba 79. pješake pukovnije.

nestalih (?).³⁷Velika stradanja vidljiva su i iz Izvješća o uzroku gubitaka od 17. lipnja koje je general Dani, zapovjednik 7. divizije, uputio zapovjedništvu Gruppe Szurmay: »Jelačićevci« su nakon tih teških bitaka spali na samo 481 pušku.³⁸

Radi operativnih potreba povremeno ulaze u sastav drugih ustrojbenih cjelina. Zabilježeno je tako da su bili u sklopu Grupe brigadira Schuberta.³⁹ Prije Bitke kod Lavova provedeno je značajno pregrupiranje austro-njemačkih snaga, osobito onih koje su u proteklim bojama pretrpjele velike gubitke. U tu grupaciju spada i njemačka Južna armija. Polovicom lipnja »Jelačićevci« ulaze zajedno s Korpusom Szurmay u sastav 2. armije kojom zapovijeda general Böhm-Ermolli, a 7. divizija je u armijskoj pričuvi na rijeci Dnjester, jugozapadno od Lavova. Nakon osvajanja Lavova i za prodora prema istoku ubacuju se armijske pričuve, a s njima i dio 7. divizije koja ulazi u sastav Gruppe Kreysa i s njom izbija na rijeku Bug. Ondje su također vođene teške bitke s golemim gubicima. 79. pukovnija tijekom kolovoza ulazi u sastav svoje matične 71. pješačke brigade/7. divizije u čijem je sastavu bila tijekom oba pohoda na Srbiju. Brigadom zapovijeda brigadir Antun Plivelić.

Do kraja 1915. od važnijih aktivnosti izdvaja se pohod na Istočnu Galiciju i Voliniju (27. kolovoza – 2. rujna 1915) s ciljem uništenja ruskog Jugozapadnog fronta. Ukupni gubici: su 230.000 ljudi, od čega je u rusko zarobljeništvo palo oko 100.000 vojnika.⁴⁰ U toj akciji Korpus Szurmay prolazi južno od grada Vladimir Wolinski i vodi borbe za strateški ruski grad Luck, gdje ulazi u sastav 1. armije generala Pavla Puhala, časnika ličkih korijena.⁴¹

U Prvome Brusilovljevom prodoru u Voliniju (15-18. rujna 1915) »Jelačićevci« se nalaze sjeverno od grada Dubno. Zbog snažnog ruskog udara na susjedne položaje 4. K.u.K. armije (istočno od grada Lucka) dolazi do povlačenja lijevog krila 1. armije. Sudjeluju i u Drugoj ofenzivi na Rovno (23-30. rujna 1915) koja je djelomično uspjela. Od 27. kolovoza pa do 8. listopada imaju značajne gubitke: 1890 pripadnika.⁴² Do kraja godine zadržat će se na prostoru sjeverozapadno od grada Dubno, kod mjesta Torgovica.

Nakon proboja kod Gorlica, Centralne sile djelomično su ostvarile svoj temeljni cilj na tom gigantskom ratištu – ruska je vojska oslabljena i odbačena s Karpata, ali nije potpuno izbačena iz rata. Rusi su protjerani iz cijele Poljske, a potkraj 1915. uspostaviti će se fronta na gotovo ravnoj crti od Libaua na Baltiku do tromede Rumunjske, Rusije i Austro-Ugarske. Međutim, ta pobjeda je izvoje-

37 Verlustlisten IR 79.

38 ÖKA, NFA 7. ID, OpNr. 241/10.

39 ÖKA, NFA, 5. k, OpNr 1122 od 22. lipnja 1915., kut. 495.

40 ÖULK, sv. 3, str. 163.

41 ÖULK, sv. 3, str. 17.

42 Verlustlisten IR 79.

vana uz vrlo velike gubitke koje je bilo teško nadoknaditi. Iz stroja je izbačeno oko 500.000 vojnika.⁴³ Znatna dio snaga trebalo je izdvojiti za rat protiv Italije, koja je 23. svibnja 1915. objavila rat Monarhiji, što će još više pogoršati ionako tešku situaciju.

Godina 1916.: ofenziva generala Brusilova

Polovicom 1916. k. Szurmay ulazi u sastav 4. armije/Grupe armija Linsingen. Do tada nema posebno značajnijih djelovanja. U operativnim aktima imamo zabilježenu aktivnost »Jelačićevaca« kod mjesta Bojarka gdje satnik Dragutin Rumler vodi teške borbe lokalnog značaja. U vremenu od 10. do 29. travnja bilježi se 12 mrtvih i 36 ranjenih vojnika.⁴⁴ Također su zabilježeni gubici i kod mjesta Daragostaj: oko dvadesetak mrtvih u vremenu od 28. do 31. ožujka.⁴⁵

Ipak, najveća i najsloženija aktivnost u 1916. godini odigrala se tijekom lipnja. »Brusilovljeva ofenziva« naziv je za prvu etapu operacija ruskog Jugozapadnog fronta (ranga *grupe armija* u austrougarskoj vojnoj terminologiji) koja je provedena u istočnoj Galiciji i sjevernoj Bukovini od 4. do 15. lipnja 1916.⁴⁶ Cilj joj je rasteretiti talijansko bojište i na sebe vezati značajne austrougarske snage s tog fronta, ali i dio njemačkih snaga sa Zapadnog bojišta. Ruski general Brusilov, zapovjednik Jugozapadnog fronta, odlučio je austro-njemačke snage istovremeno napasti sa sve četiri raspoložive armije i izvršiti proboj na više odvojenih pravaca. Nova taktika ratovanja u potpunosti je iznenadila protivnika, koji nije mogao odrediti težište protivničkog napada i odrediti pravilnu uporabu svojih snaga. To će dovesti do vrlo teških i pogubnih posljedica.

Brusilov je planirao da glavni udar nanese njegova 8. armija (zapovjednik general Kaledin) pravcem Olike – Luck, i to napadom na položaje 4. K.u.K. armije (zapovjednik general von Tersztyánszky). Na desnom krilu te armije nalaze se X. Korpus i Korpus Szurmay, dakle i »Jelačićevci«. Ruski napad započeo je 4-5. lipnja, najprije snažnom topničkom paljbom po važnim objektima na pravcima napada. Nakon toga upadaju valovi pješastva u austrougarski obrambeni sustav, prije nego što se obrana uspjela snaći. Prve su se na udaru našle 8. pješačka pukovnija (pp) iz X. korpusa i 40. pp iz korpusa Szurmay. Zbog iznenađenja i dovođenja u okruženje te su se postrojbe predale bez značajnijeg otpora. Time je između tih dvaju korpusa nastao nebranjeni prostor u koji Rusi ubacuju jake snage i razbijaju

43 ÖULK, sv. 2, str. 729.

44 Gefechtsbericht K.u.K. 79. IR od 1. svibnja 1916.

45 HDA, Matične knjige umrlih vojnih osoba 79. pješačke pukovnije.

46 ÖULK, sv. 4, str. 359-660; Dowling, Timothy C., *The Brusilov Offensive*, Bloomington and Indianapolis 2008., str. 78-176.

protivničku prvu crtu obrane, koja se panično i neorganizirano povlači. Braniteljima je ponestalo topničkog streljiva i pričuvnih snaga, zbog čega nisu mogli pružiti značajniju zaštitu snagama u povlačenju. General Linsingen, zapovjednik Grupe armija, zapovijeda korpusu Szurmay i X. korpusu da pod svaku cijenu održe međusobni spoj, međutim, zbog općeg rasula to nije bilo moguće provesti. 70. domobranska divizija (k. Szurmay) pretrpjela je teške gubitke i nije bila sposobna ni za kakve ozbiljnije akcije. Nastavila je s povlačenjem, što će prisiliti i ostatak korpusa na isti čin, jer su mu bokovi ostali bez zaštite.

General Kaledin snažno kreće dalje. Rusi su već 7. lipnja zauzeli strateški grad Luck, čime su ostvarili operativni proboj širine 85 km i dubine 50 km. Na tom pravcu zarobljavaju više od 40.000 vojnika i znatne količine vrlo vrijedne vojne opreme. Posebno će biti tragičan austrougarski prijelaz rijeke Styr ispred grada Lucka. Rusko topništvo uspijeva uništiti većinu mostobrana, što je do krajnosti ugrozilo prijelaz snaga u povlačenju. U strahu od ruskog prijelaza rijeke, uspaničene postrojbe počinju na svoju ruku rušiti preostale mostove prije nego što je evakuacija završila. Mnogo je austrougarskih vojnika stradalo i utopilo se u hladnoj vodi. Kakva je panika vladala među postrojbama u povlačenju najbolje se vidi iz primjera 7. pješачke divizije, u čijem je sastavu i 79. pukovnija. Nju je progonila samo jedna ruska pukovnija! Većina snaga se predaje i odlazi u zarobljeništvo. Divizija je izgubila oko 11.000 pripadnika i doslovce je izbačena iz stroja. I ne samo to: udaljila se od glavnine snaga k. Szurmay i 8. lipnja ulazi u zonu odgovornosti 1. armije kojom zapovijeda general Pavao barun Puhalo.⁴⁷

Takvo teško stanje zahtijevalo je vrlo složene, brze i učinkovite protumjere. Na energičan zahtjev generala E. Falkenhayna, načelnika njemačkog Glavnog stožera, odlučeno je da se 8. lipnja obustave sve austrougarske napadne operacije protiv Talijana u Tirolu i da se žurno prikupe sve raspoložive pričuve za protuudar pravcem Kowel – Rovno. Tim je snagama zapovijedao zapovjednik Grupe armija Linsingen, njemački general von Linsingen. On je od 16. do 23. srpnja poduzeo relativno uspješan protuudar, čime je povraćen značajan dio Istočne Galicije i Bukovine. Rusi će krajem srpnja pokrenuti još nekoliko novih napada, osobito prema strateškom gradu Kowelu, gdje je najteže stradala austrougarska 1. armija. Ona će zbog teških gubitaka biti rasformirana, a njezinu zonu odgovornosti preuzet će njemačka Armijska grupa (AGrp) Marwitz, čime »Jelačićevci« ulaze u njezin sastav.

Tragično stradanje Korpusa Szurmay ujedno je i stradanje njegovih sastavnica. Tako je i 71. brigada doživjela velike gubitke: u prvoj fazi napada do 11. lipnja izgubila je 4167 vojnika, s tim da je izrazito velike gubitke imala početkom samog napada u vremenu od 6. do 7. lipnja – ukupno 3628 vojnika. »Jelačićevci« su u toj aktivnosti pretrpjeli stravične gubitke. Uoči ruskog napada početkom lipnja na-

⁴⁷ Dowling, Timothy C., *The Brusilov Offensive*, Bloomington and Indianapolis 2008., str. 84-86.

laze se kod mjesta Bol Dorogostaj u sastavu 71. pbr/7. pd/k. Szurmay, da bi pred sam napad bili izmješteni kao prednja zaštitnica na položaje sjeverno od naselja Beregi i Dobratin, čime će se 4-5. lipnja naći na glavnom pravcu ruskog napada. Katastrofa 7. divizije najteže se odrazila upravo na tu pukovnicu i 71. brigadu u skladu s već iznesenim stanjem 7. divizije.⁴⁸

Prema listama gubitaka samo će 79. pukovnija u vremenu od 1. do 22. lipnja imati ukupno 4160 ljudi izbačenih iz stroja. Najveći ih se dio smatra nestalima: 4136 pripadnika, što najbolje govori o žestini ruskog udara i rasula koje je nakon toga nastalo u austrougarskim postrojbama.⁴⁹

Tijekom 10. lipnja »Jelačićevci« se povlače do mjesta Demidowka,⁵⁰ a od 11. do 20. lipnja nalaze se kod mjesta Beresteczko. Tada I. i II. bojna/79. pukovnije imaju svega 1090 ljudi, i to nakon provedene popune!⁵¹ Nepoznata je iz vrela sudbina III., IV. i V. bojne koje su zasigurno u cijelosti izbačene iz stroja. Mnogo je vojnika poginulo i utopilo se u rijeci Styr, a najviše ih je zarobljeno, tj. otišlo u »veliki kadar«, kako su vojnici zvali rusko zarobljeništvo.

Nakon ofenzive generala Brusilova »Jelačićevci« će najžešće bitke i gubitke imati krajem lipnja i početkom srpnja kod mjesta Lipa i Mihailowka. U srpnju imaju manje gubitke u Nowostaru, Smykowu, Nowy-Toku, Haliczany i Zloczewki.⁵² »Ostaci ostataka« pukovnije ulaze u već navedenu Armijsku grupu njemačkog generala von der Marwitza, i to u korpus Falkenhayn/Gruppe Runckel.

U kolovozu 1916. I. i II. bojna/79. pukovnije ulaze u sastav bosanskih postrojbi, 11. brdske brigade/48. divizije/AGrp Marwitz, i nalaze se u okolici grada Sokala. 48. sarajevska divizija stigla je na to ratište u sastavu interventnih snaga s talijanskog, tj. Jugozapadnog bojišta. S njom će »Jelačićevci« krenuti na krvavu rijeku Soču. Treba napomenuti da pukovnija do odlaska na sočansku bojišnicu nema značajnijih aktivnosti. Bilježimo jedno bojno izvješće satnika Kleindina (?) od 19. studenoga 1916. gdje zajedno sa 78. pukovnijom iz Osijeka vode susretne borbe u Voliniji. U tim se borbama iskazao natporučnik Živčić, zapovjednik 12. satnije.⁵³

Ruski proboj kod Lucka i Okne je najteži poraz koji je Austro-Ugarska doživjela u čitavom ratu. Potpuno su zakazala austrougarska korpusna i armijska zapovjedništva koja su potpuno krivo prosudila rusku moć tijekom 1916., zaključivši

48 Dowling, Timothy C., *The Brusilov Offensive*, Bloomington and Indianapolis 2008., str. 92; ÖULK, sv. 4, pril. 18-22.

49 ÖKA, Tagebuch K.u.K. 71. Infanteriebrigade-komando za vrijeme 1. prosinca 1915. – 11. lipnja 1916.; Verlustlisten IR 79.

50 ÖKA, Bericht K.u.K. 71 IBrig za vrijeme 4-10. lipnja 1916.

51 ÖKA, NFA, 7. ID, OpNr. 620 od 20. lipnja 1915., kut. 425.

52 HDA, Matične knjige umrlih vojnih osoba 79. pješačke pukovnije.

53 ÖKA, Izvješće Hautmanna Kleindina – OpNr. 320/6 od 19. studenoga 1916.

da Rusi više nemaju snage za neke ozbiljnije akcije. Austrougarske snage izgubile su tijekom tri mjeseca Brusilovljevih aktivnosti 613.587 ljudi i 600 topova.⁵⁴ To je bio teško nadoknativ gubitak koji će bitno utjecati na stanje i na ostalim frontovima.

Jugozapadno bojište: Soča, Piave i Monte Grappa

Na sočanskoj bojišnici naći će se u početku rata brojne hrvatske postrojbe, osobito one iz dubrovačkog XVI. i sarajevskog XV. korpusa. Na zapadnom perimetru obrane grada Gorice od prvih dana rata pa do pada Gorice (kolovoz 1916) borit će se sve tri dalmatinske pukovnije iz sastava 58. divizije, a na ulazu u Vipavsku dolinu i 96. karlovačka pukovnija. Svaka od njih ostavit će ondje više od 2000 svojih pripadnika »na vječnoj straži«.⁵⁵ U drugoj polovici 1916. pridružiti će im se i »Jelačićevci«. Ličani dolaze na Jugozapadno bojište u vrijeme Osme sočanske bitke. Najprije dolazi III. bojna – 18. kolovoza 1916. – u sastavu 10. brdske brigade. Zaposjeda položaje istočno od grada Gorice. U početku su u sastavu AOK pričuve, a poslije se bore u raznim postrojbama kao pridodane snage. Bojna je značajno popunjena novim vojnicima, jer je većina njezinih pripadnika teško stradala u krvavim bojama kod Lucka. Ostatak pukovnije (I. i II. bojna) stiže u drugoj polovici studenoga 1916. u okviru cjelovitog povratka 48. sarajevske divizije i ulazi u zonu odgovornosti VII. korpusa koji je bio stacioniran na Krasu, između rijeke Vipave i mora. IV. bojna stići će tijekom zime.

Osma (9-12. listopada) i Deveta sočanska bitka, (31. listopada – 4. studenoga 1916)

U Osmoj sočanskoj bitci Talijani su uspjeli osvojiti manji dio prostora kod mjesta Šober i Kemperlišće, jugoistočno od grada Gorice. Te je položaje branila 86. streljačka brigada/43. streljačke divizije. U njezinom je sastavu i naša III. bojna.⁵⁶

Nakon bezuspješnih napada u Osmoj bitci, Talijani su počeli pripremati novu ofenzivu – IX. sočansku bitku – koja je obuhvaćala operativni prostor od mora (područje Krasa) pa do grada Gorice. Napad su započeli 31. listopada nakon višesatne topničke i zračne pripreme. Snage talijanske 3. armije na Krasu uspijevaju

54 OULK, sv. 5, dtr. 218.

55 Čutura, Dinko – Galić, Lovro, »Veliki rat: Pregled ratnih operacija«, *Hrvatska revija*, br. 3, Zagreb 2004., str. 32.

56 OULK, sv. 5, pril. 31, skica 2.

postići neke manje uspjehe, osobito osvajanjem vrlo važne uzvisine Fajtji hrib, ali se ne uspijevaju probiti prema istoku, što im je bio glavni cilj napada.

III. bojna/79. pukovnije i nadalje je u sastavu 86. streljačke brigade i za vrijeme ove bitke ima izuzetno teške obrambene zadaće na širem području Gorice, osobito uz rijeku Vipavu i sjeverne rubove Krasa. Vodi stalne borbe od kojih su najznačajnije one kod sela Kemperlište – kota 109 – (jugoistočno od Gorice), gdje ima značajne gubitke u vremenu od 28. listopada do 1. studenoga 1916., te kod sela Šobera (11. listopada – 2. studenoga), kod Gorice (17. studenoga – 1. prosinca) i kod mjestašca Spacapani (19-27. studenoga). Najveće gubitke pretrpjela je kod Šobera i Spacapanija – na stotine mrtvih. Velik broj vojnika umro je od zadobivenih rana u vojnoj bolnici Riefenberg (slov.: *Branik*). Ukupni gubici bojne za listopad 1916. iznose 316 pripadnika.⁵⁷

Prema izvješću satnika Alexandra Lörnera od 17. studenoga 1916., koje govori o bitci kod Šobera i krvave kote 95, ondje ima 14 ranjenih i 36 nestalih. Zasiurno je najveći broj nestalih poginuo, ali njihova tijela nije bilo moguće pronaći u kraškim gudurama.⁵⁸ Početkom zime 1916. djeluje južno od rijeke Vipave na sjevernim obroncima Krasa (Fajtji hrib) kod sela Bilje (tal. Biglia), Branize i Martinucci.

Nakon dolaska s Istočnog bojišta sredinom studenoga, I. i II. bojna 79. pukovnije nalaze se u sastavu 48. divizije u AOK pričuvu.⁵⁹ Uoči Božića zaposjedaju vrlo teške položaje prema Fajtji hribu, važnom uzvišenju na južnoj strani Vipavske doline.⁶⁰ Ondje će imati velike gubitke, osobito oko naselja Spacapani i Biglia (Bilje) koje se nalaze u podnožju ovoga brda, posebno tijekom druge polovice travnja 1917.⁶¹

Godina 1917.: Deseta sočanska bitka (12. svibnja – 5. lipnja 1917)

Tijekom ožujka i travnja 1917. Talijani su započeli pripreme za odlučujuću bitku na ovom ratištu. Za tu aktivnost prikupili su zaista impresivne snage – oko 280.000 vojnika sa 2618 topova i 1249 minobacača. Osvajanjem dominantnih točaka na Krasu (Grmada – Trstelj) kao i važnih objekata i uzvisina sjeverno i

57 ÖULK, sv. 5, str. 658, 661-662; pril. 31, skica 2 i 3; Verlustlisten IR 79.

58 HDA, Matične knjige umrlih vojnih osoba 79. pješačke pukovnije; ÖKA, Gefechtsbericht K.u.K. III/79. IR Nr. 320/6 od 17. studenoga 1916.

59 ÖULK, sv. 5, str. 680.

60 Dubravčić, Frane, *Živ sam i dobro mi je* (Ratni dnevnik pripadnika 79. pukovnije), Otočac 2004., str. 96.

61 HDA, Matične knjige umrlih vojnih osoba 79. pješačke pukovnije.

istočno od grada Gorice: Kuka, Vodica, Svete Gore i Svetog Gabrijela, austro-ugarske snage izgubile bi jedina preostala obrambena uporišta. Time bi Talijani stekli izuzetnu prednost i osnovicu za proboj prema Ljubljani.⁶² Austrougarska 5. armija, koja je od 24. svibnja preimenovana u Sočansku armiju, nalazila se pod zapovjedništvom proslavljenog generala Svetozara Borojevića. Raspolagala je s oko 160.000 vojnika, 1400 topova i 500 minobacača. Armijsku pričuvu sačinjavale su četiri divizije, među kojima i 48. pješačka divizija u čijem su sastavu i »Jelačićevci«.

»Jelačićevci« u teškim borbama za Vodice i Svetu Goru

Krvavoj bitci za Vodice (području sjeverno od grada Gorice) poklonit ćemo posebnu pažnju jer su u njoj sudjelovali pripadnici I. bojne/79. pukovnije/11. bbr. u sklopu intervencije 48. divizije (zapovjednik FML Gabriel). Odigrat će vrlo značajnu ulogu i podnijeti veliku vojničku žrtvu.

Bitka je počela u zoru 12. svibnja dvodnevnom paklenom artiljerijskom vatom po čitavom frontu, posebno po glavnim pravcima napada. Austrijanci uspijevaju uz maksimalnu koordinaciju raspoloživih snaga i pravovremenu uporabu artiljerije i pričuva spriječiti Talijane u ostvarenju njihovih planova. Ipak, 15. svibnja II. talijanski korpus uspijeva probiti obranu kod mostobrana Plave te se opasno približiti austro-ugarskim prednjim obrambenim položajima na Kuku. Austrougarske obrambene snage uspijevaju nakratko zaustaviti napadača uvođenjem raspoloživih pričuva.⁶³ Tijekom noći 16. svibnja Talijani kreću u novi napad na važnu kotu 383 i hrbat Kuk – Vodice. Nakon paklene artiljerijske pripreme kreću jurišni valovi pješaštva koji u krvavim bliskim borbama uspijevaju osvojiti vršni plato Vodice i izbiti na greben Kuk – Vodice. Za branitelje nastupa teška i vrlo složena situacija. Uz krajnje napore i velike žrtve, ojačani interventnim snagama, uspijevaju odbiti i taj napad. Međutim, tijekom noći 17. svibnja dolazi do novih krvavih borbi na hrptu Kuka, kada ga Talijani konačno uspijevaju osvojiti. Iz pravca Vodica ubacuju se interventne snage koje pokušavaju povratiti izgubljene položaje, ali bez rezultata. Da bi spriječili dublji talijanski prodor, u zoni odgovornosti XXIV. korpusa ubacuju se u pripravnost glavne pričuve, koje se razmještaju na širem prostoru Komenske planote (zaravni). To su prvenstveno susjedne korpusne i armijske pričuve (24. i 48. divizija i 59. pješačka brigada). Obrambene snage u dodiru s napadačem dobivaju zapovijed da bez obzira na žrtve moraju

62 ÖULK, sv. 6, str. 132-184.

63 Galić, Lovro i dr., *Tolminsko mostišće Li II.*, Tolmin 2005., str. 123; Fabini, Ludwig von, »Die Kämpfe um die Hochfläche von Bainsizza in der 10. Isonzoschlacht vom 12. bis 30. Mai 1917«, *Militärwissenschaftliche Mitteilungen*, sv. 5, Beč 1933., str. 341.

zaustaviti talijansko povezivanje po hrptu grebena. U protivnom bi nastupila vrlo teška i složena situacija za austrougarsku vojsku.

Želeći iskoristiti stečenu prednost, talijanski general Capello izdaje 18. svibnja II. korpusu, u čijem su sastavu većinom brdske postrojbe (alpini), zapovijed da osvoji Vodice i Svetu goru a poglavito strateški važnu kotu tt 652 – Vodice. U krvavim borbama prsa o prsa i uz vrlo velike gubitke austrougarska vojska uspijeva obraniti Vodice. Tijekom noći uspijevaju zamijeniti veći dio iscrpljenih branitelja i izvući ranjenike. U žestokim napadima od 19. do 21. svibnja Talijani izbijaju u neposrednu blizinu ruševina samostana na Svetoj Gori, gdje ih branitelji opet odbacuju. Zbog opasnosti da ne postignu značajniju prednost ubacuje se jača armijska pričuva na pojedine ugrožene pravce. U toj akciji kao interventna postrojba približava se bojišnici 19. svibnja i 11. bbr/48. sarajevske divizije, u čijem su sastavu pripadnici 79. pukovnije. Dolaze u očekujući rajon na području sela Trnova. Tu će biti spremni za intervencije na pojedinim ugroženim pravcima.⁶⁴

Nakon konsolidacije postrojbi Talijani 23. svibnja ponovno pokreću napadne aktivnosti. Zahvaljujući neopreznosti pučkih ustaša na Svetoj Gori iz sastava zagrebačke 25. pukovnije (111. LstIDBrig/106. LstID), Talijani su uspjeli ući u bojni razmještaj obrane, uništiti i zarobiti većinu snaga i time steći važnu prednost. Tada nastupaju interventne snage: 59. i 47. pješačka brigada i 11. brdska brigada/48. div. u čijem je sastavu I. bojna/79. pukovnije. Interventne snage pod stravičnom paljbom upadaju u talijanski bojni raspored i prisiljavaju na povlačenje njihov prednji dio. U žaru borbe pojedini dijelovi interventnih snaga upadaju u guste talijanske redove gdje dolazi do teških i krvavih bliskih borbi uz obostrano velike gubitke. 11. brigada uspijeva potisnuti napadača i odbaciti ga s vitalnih položaja.⁶⁵ Sljedećeg dana, 24. svibnja poslijepodne, snage brigadira Fischera von See (45. pješačka pukovnija i I. bojna/79. pukovnije) sjajno odbijaju novi talijanski napad na Vodice. Napadi su se produžili i na sljedeću noć i jutro, što je primoralo obranu na uvođenje dodatnih interventnih snaga koje su uspjele spriječiti protivnika da osvoji Vodice.

Međutim, na južnom armijskom krilu – na Krasu – situacija postaje kritična za obranu. Ondje je talijanska 3. armija započela krvave napade na području jugozapadno od Kostanjevice, gdje uspijeva osvojiti značajan dio prostora, ali ne i vitalne kraske uzvisine. Kompletna pričuva VII. i dio XVI. korpusa upućeni su u zonu odgovornosti XXIII. korpusa na Krasu, kao i dio snaga Armijske grupe Conrad iz Tirola. Time se 48. divizija žurno vraća sa šireg područja Gorice na Komensku visoravan. Ujedno je zapovjedbano 11. bbr. da se na Krasu mora pojaviti pod svaku cijenu najkasnije do 29. svibnja. Naime, zbog nedostatka ljudstva, situacija za obranu bila je krajnje kritična, što je zahtijevalo da se sve raspoložive

64 ÖULK, sv. 6, str. 172-173.

65 Fabini, Ludwig von, »Die Kämpfe um die Hochfläche von Bainsizza in der 10. Isonzoschlacht vom 12. bis 30. Mai 1917«, *Militärwissenschaftliche Mitteilungen*, sv. 5, Beč 1933., str. 353.

snage krajnje racionalno upotrijebe u zaštiti tog područja. Međutim, 27. svibnja neprijatelj iznenada prekida sve napade na tom dijelu bojišnice, a Borojević protunapadom 4. i 5. lipnja snagama jedne divizije vraća dio izgubljenog terena i uspijeva zarobiti oko 10.000 talijanskih vojnika, koji su se predavali uglavnom bez borbe.⁶⁶

»Jelačićevci« su u bitci kod Svete Gore i Vodica pretrpjeli velike gubitke. Pojedine satnije bile su doslovce uništene. Osim brojnih zarobljenih i ranjenih imaju preko pedeset poginulih. Zabilježeni su u isto vrijeme gubici pukovnije i kod Gargara i Zabrdra, što znači da su pojedine skupine uporabljene i na širem operativnom prostoru Vodica i Svete Gore.⁶⁷

Talijani su u toj operaciji izgubili 159.000 vojnika: 36.000 mrtvih, 96.000 ranjenih i 27.000 zarobljenih. Bez obzira na velike žrtve nisu uspjeli osvojiti neki značajniji prostor ili važniji objekt. Brdo Kuk i Vodice na Banjšici i nešto malo nebitnog prostora kod Kostanjevice na Krasu, jedini su talijanski uspjesi. Sveta Gora, Sveti Gabrijel, Trstelj i Grmada ostat će i nadalje vrlo važne točke obrane. Treba ipak napomenuti da će za Talijane osvojen greben Kuk – Vodice značiti dobar oslonac za daljnje djelovanje na operativnim pravcima sjeverno od rijeke Vipave. Ali bez uzvišenja na Krasu to je za njih samo »Pirova pobjeda«.

Branitelji su također teško »iskrvarili«: imali su 7300 mrtvih, 45.000 ranjenih, 24.000 nestalih i zarobljenih.⁶⁸

Jedanaesta sočanska bitka (17. kolovoza – 12. rujna 1917)

Jedanaesta sočanska bitka jedna je od najstrašnijih bitaka u Prvome svjetskom ratu, i u njoj su brojni hrvatski vojnici izgubili svoje živote. Hrabro su padali Ličani, Kordunaši, Dalmatinci, legendarne BH pukovnije, zagrebačka »pedesettreća«...

Talijansko Vrhovno zapovjedništvo pokrenulo je 17. kolovoza posljednju ofenzivu na Soči. Nakon osvajanja grebena Kuk – Vodice u prošloj bitci, cilj im je bio u cijelosti osvojiti Banjsku zaravan (Banjšicu), Trnovski gozd i presjeći važne komunikacije u Čepovanskoj dolini. U isto vrijeme na južnom dijelu bojišnice, na Krasu, žele ovladati Komenskom visoravni s okolnim uzvišenjima. Nakon snažne zračne i artiljerijske pripreme od mora do Mrzlog vrha kod Tolmina na sjeveru, bitka je dostigla svoj vrhunac. Talijanska 2. armija tijekom noći 18-19. kolovoza forsira na više mjesta rijeku Soču, da bi do 23. kolovoza ovladala pojedinim vrlo

66 ÖULK, sv. 6, str. 171; Tomac, Petar, *Prvi svjetski rat*, Beograd 1973., str. 477.

67 HDA, Matične knjige umrlih vojnih osoba 79. pješake pukovnije.

68 ÖULK, sv. 6, str. 181.

bitnim točkama na Banjščici. Zbog opasnosti da se utroše sve raspoložive pričuve i izbjegne razorno djelovanje talijanske artiljerije, general Borojević 24. kolovoza donosi lucidnu odluku o povlačenju svih snaga s Banjske zaravni (planote) na višove zapadno od Čepovanske doline. Od 24. kolovoza do 12. rujna, posebno nakon napuštanja strateške uzvisine Svete Gore, Talijani glavninu snaga usmjeravaju na »brdo smrti« – Sveti Gabrijel, koji je postao najvažnijim branikom Vipavske doline. Na brdo je usmjereno oko 700 srednjih i teških topova i stotine minobacača, s glavnim ciljem da se odvoji od pozadine i spriječi njegova logistička potpora i ulaz ojačanja!⁶⁹

To je najveća koncentracija vatre i poprište najkrvavijih borbi u cijelome ratu. Brdo među ostalim postrojbama brani i legendarna 18. brigada, čiji je zapovjednik Hrvat – brigadir Vladimir Laxa. Sveti Gabrijel ipak nije osvojen. Procjenjuje se da su obje zaraćene strane na ta dva kvadratna kilometra imale oko 40.000 mrtvih!⁷⁰

Na Krasu talijanska 3. armija s jedanaest divizija četiri dana neprekidno juriša na austrougarske položaje. Rezultati tih borbi bili su ispod svih očekivanja: 20. i 21. kolovoza Talijani su uspjeli izbiti na istočni rub Kostanjevice i na jugu zauzeti prednji položaj uzvisine Grmade (njem. *Hermada*, trig. 323), ali ne i njegov vrh. Bez osvajanja strateških objekata – Grmade na jugu i Trstelja (trig. 643), na sjeveru Kraške uzvisine ne može se proglasiti pobjeda. Tijekom 21. kolovoza talijanski general Cadorna obustavlja sve napade 3. armije, a protunapadom 4. i 5. rujna Borojevićeva Sočanska armija opet vraća najveći dio izgubljenog prostora.⁷¹

U te krvave borbe uključena je i 79. pukovnija koja u punom sastavu djeluje na jednom od najznačajnijih i najkrvavijih obrambenih punktova: području Kostanjevice. U sastavu su 11. brdske brigade/48. sarajevske pješačke divizije/VII. korpusa. Najteže bojeve vode od 18. do 25. kolovoza kod sela Temnice i Novela, istočno od Kostanjevice, gdje su u početku napada Talijani uspjeli prodrijeti kroz austrijske položaje. Posebno se istaknula III/79 kod zloglasne kote 246. Bitka je doživjela svoj vrhunac 23. kolovoza kada je pukovnija uspjela vratiti većinu izgubljenih položaja, ali uz ogromne gubitke.

Ukupni gubici »Jelačićevaca« u ovoj bitci bili su stravični: 40 časnika i 1627 vojnika, od kojih su poginuli jedan časnik i 164 vojnika. Međutim, znatan broj ranjenih vojnika naknadno će umrijeti u vojnim bolnicama Dutovje, Skopo i Sežana, tako da će ukupni broj poginulih znatno premašiti 200 pripadnika. Od talijanskih bojnih otrova stradalo je 207 vojnika. Naknadno će zbog teških oštećenja organizma i dio njih umrijeti u bolnicama.⁷² Umrli u bolnicama sahranjeni su na

69 ÖULK, sv. 6, str. 432-487.

70 Galić, Lovro i dr., *Tolminsko mostišče I. i II.*, Tolmin 2005., str. 149.

71 ÖULK, sv. 6, str. 475.

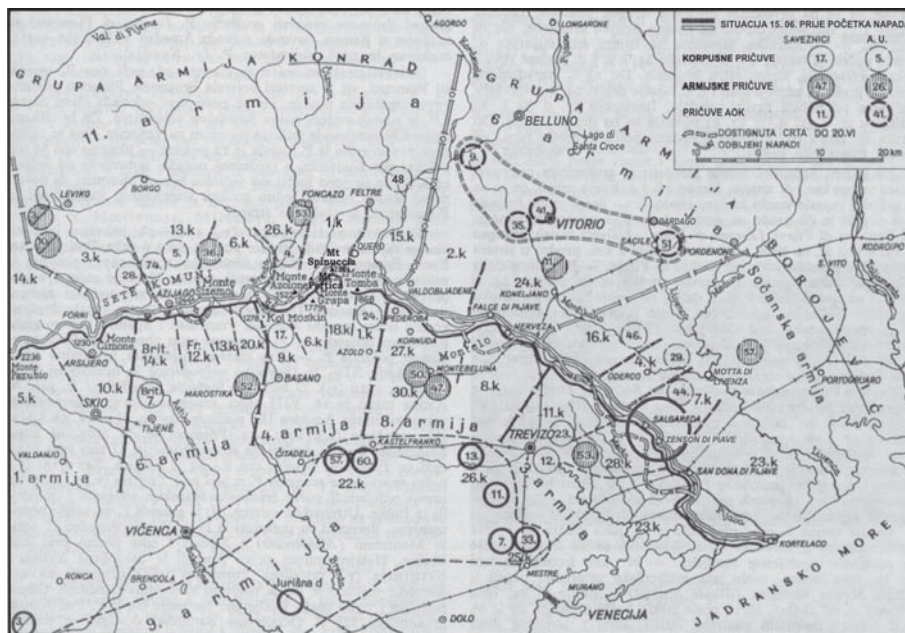
72 ÖKA, Pregled gubitaka 48. ID za XI. sočansku bitku; Gefechtsbericht K.u.K. 79. IR bez broja za XI. sočansku bitku; Gefechtsbericht K.u.K. 11.GBrig.Nr. 829/4 od 15. rujna 1917.

tamošnjim civilnim grobljima dok su poginuli na bojišnici sahranjeni na vojnom groblju Ivanji Grad, najveći dio tek nakon završetka XII. sočanske bitke, kada su Talijani odbačeni na rijeku Piave. Na »ničijoj zemlji« ostali su brojni poginuli vojnici iz protekle borbe koje se, zbog djelovanja protivnika, nije moglo sahraniti. Od brojnih leševa širio se nenasan smrad, a ogromni rojevi muha letjeli su okolnim prostorom.⁷³

Nakon te bitke pukovnija zaposjeda položaje kod Sela (južno od Kostanjevice).

Dvanaesta sočanska bitka i prodor do rijeke Piave: bitka kod Kobarida (24–27. listopada 1917)

Proboj kod Kobarida spada među najveličanstvenije vojne operacije u novijoj vojnoj povijesti. Ustvari, Centralne sile su jedino tako mogle poništiti stečene talijanske prednosti u proteklih jedanaest sočanskih bitaka. Postojala je opravdana opasnost da se sljedećom bitkom Talijani uspiju probiti do Trsta i uđu u Ljubljansku kotlinu. Stoga je trebalo pokušati proboj sa sjevera sočanske bojišnice – od

Bitke na rijeci Piave i aktivnosti 79. pukovnije (Zenson i Grappa)

73 HDA, Matične knjige umrlih vojnih osoba 79. pješačke pukovnije; Dubravčić, Frane, *Živ sam i dobro mi je* (Ratni dnevnik pripadnika 79. pukovnije), Otočac 2004., str. 118-120.

gradića Boveca, kroz izuzetno teško prohodan planinski kraj, i odsjeći talijanske snage na Polovniku i Krnskom masivu, te zatvoriti kliješta kod slovenskog gradića Kobarida. Akcija je u cijelosti uspjela i Talijani su u prvoj fazi bitke odbačeni na rijeku Tagliamento, što je omogućilo i austrougarskim snagama na južnom krilu bojišnice, kod Gorice i na Krasu, da krenu prema zapadu.

Operacije na rijekama Tagliamento i Piave (29. listopada – 11. studenoga 1917)

Nakon pokreta s rijeke Soče Grupa armija Borojević stigla je na rijeku Tagliamento 1. studenoga, gdje ju je u obrani čekala 3. talijanska armija. Već 3. studenoga preko improviziranih mostova pojedini austrougarski bataljuni uspijevaju prijeći na desnu obalu Tagliamenta. Uskoro će ondje stajati čitave divizije. To je nagnalo talijanskog zapovjednika generala Cadornu da povuče snage na zapad, prema rijeci Piave, gdje je uspostavio novu crtu obrane. Zapovjednik Jugozapadnog bojišta, nadvojvoda Eugen, izdao je 11. studenoga smjernice za nastavak ofenzive preko rijeke Piave: Grupa armija Borojević i 14. armija trebale su izvršiti napad na jugozapadnom pravcu, a Grupa Krauss na brdsko-planinskom prostoru između rijeka Brente i Piave. Napadi preko Piave od 15. i 16. studenoga nisu uspjeli, a napad Grupe Krauss, kojem su se pridružile i postrojbe 11. armije, zaustavljen je ispred vrhova Monte Tomba i Monte Grappa na sjeveru bojišnice. Time će austrougarske snage biti zaustavljene i tu će dočekati kraj rata i tragično povlačenje.

Ratni put 79. pukovnije za vrijeme XII. sočanske bitke

Nakon proboja sočanske fronte dolazi do masovnog povlačenja talijanskih snaga na južnom sektoru. Na tom pravcu nema značajnijih bitaka kao što ih ima na glavnom pravcu napada na sjevernom operativnom prostoru. 79. pukovnja kreće u napadna djelovanja s Krasa, iz šireg područja Temnice i Fajtji hriba, položaja koji se nalaze istočno od Kostanjevice. Zbog jesenskih kiša i hladnog vremena nabujale su sve rijeke, poglavito planinska rijeka Soča. Prelaze Soču preko porušenog mosta kod Zagrada, južno od Gradiške. U daljnjim napredovanjima nemaju ozbiljnijih djelovanja. Zbog velikog skraćanja bojišnice 48. divizija se nalazila u pričuvi kod Aviana (sadašnji veliki aerodrom NATO snaga) i tu se spremala za bojišnicu na Monte Grappi (Tirolsko ratište). U skladu s operativnim potrebama jedino će manje snage povremeno intervenirati na prednjoj crti – na rijeci Piave. Tako će III. bojna/79. pukovnije intervenirati u zaštiti vrlo važnog mostobrana kod mjestašca Zenson di Piave, koji je bio pod stalnim talijanskim bojnim djelovanjima. U dva tjedna, koliko su držali mostobran, odbili su nekoliko snažnih

neprijateljskih napada u kojima su imali značajne gubitke, osobito od 18. do 28. studenoga 1917. – preko 40 poginulih.⁷⁴ Nekoliko ih je poginulo i kod mjesta Salgareda i Motta di Livenze.

Dolazak »Jelačićevaca« na Tirolsko ratište (Grappa front)

Grappa front bio je jedan od najtežih i najsloženijih frontova na Talijanskom ratištu nakon XII. sočanske bitke. Planinski masiv Monte Grappa, koji dominira ravnicom između Alpa i mora, bio je sudbonosan za daljnji tijek rata. Za Talijanske obrambene snage to je ključna karika obrane: ako ga protivnik osvoji, stvorit će izuzetnu prednost za ulaz sa sjevera u Venetsku ravnicu. Talijani su od Monte Grappe stvorili teško osvojivu utvrdu i tamo su stacionirali jake snage s kojima će se boriti i 79. pukovnija u sastavu Grupe armija Conrad, odnosno 48. sarajevske divizije/XV. korpusa/11. armije. Početkom 1918. po snježnoj mećavi uspinju se na brda Monte Spinuccia i Monte Rosso, visoko 1301 metar, brda na kojima će doživjeti teška stradanja. Iscrpljeni od stalnog pješaćenja po gorskim vrletima jedan za drugim po dubokom snijegu penjali su se »jargani«, uskim i strmim puteljcima. Noću nisu mogli primijetiti strme litice preko kojih su prelazili. Nekoliko je vojnika stradalo padom u duboke provalije.⁷⁵

Bitka na rijeci Piave (15- 24. lipnja 1918)

Godina 1918. odlučujuća je godina za konačni završetak rata. U početku će vojna situacija biti povoljnija za Centralne sile. Vode se sveobuhvatne pripreme s obje strane da se rat konačno završi. Tijekom ožujka i travnja započinju operacije na Zapadnom bojištu u kojima je njemačko Vrhovno zapovjedništvo pokušalo odlučiti rat u Francuskoj, ali opet bez uspjeha.

Novu i posljednju ofenzivu austrougarska vojska poduzela je na Jugozapadnom bojištu u lipnju 1918. Nakon mnogobrojnih sukoba lokalnog značaja, posebno na Monte Grappi i visoravni Sette Comuni (Sedam općina), AOK odlučuje samostalno pokrenuti ofenzivu širih razmjera. Ne mogu se odlučiti kome će dati prednost: južnotirolskoj Grupi armija Conrad ili Borojevićevim armijama na Pivi. Konačna je odluka: istovremeni napad na cijeloj fronti, bez određivanja

⁷⁴ Dubravčić, Frane, *Živ sam i dobro mi je* (Ratni dnevnik pripadnika 79. pukovnije), Otočac 2004., str.137; HDA, Matične knjige umrlih vojnih osoba 79. pješačke pukovnije.

⁷⁵ Dubravčić, Frane, *Živ sam i dobro mi je* (Ratni dnevnik pripadnika 79. pukovnije), Otočac 2004., str. 142.

težišta operacija. Bitka počinje 15. lipnja. Na frontu Grupe armija Conrad austro-ugarsko pješništvo prelazi u napad na cijelom frontu, ali bez značajnijih uspjeha. Postignuti su neznatni taktički uspjesi na masivu Grappa (gdje se nalazi i 79. pukovnija) i na području visoravni Sette Comuni. Do te bitke »Jelačićevci« se nalaze kod Mt. Spinuccia na Grappi gdje imaju značajne aktivnosti uz velike gubitke, posebno 8. travnja.⁷⁶

Herojska smrt pukovnika Zollera

Tijekom lipnja prelaze na položaje kod Monte Pertica gdje opet vode ogorčene borbe s talijanskim snagama. Ostala je zabilježena jedna akcija u kojoj su se iskazali njezini pripadnici. Početkom srpnja bore se za uzvišenje Tasson koje se nalazi istočno od Monte Pertica. Ondje su razmještene I. i II. bojna »Jelačićevaca« te dijelovi 73., 119. i 120. pukovnije. Tijekom 7. srpnja te položaje ojačavaju II/119. i III/79., kada započinju krvavi juriši na teško osvojivo uzvišenje. II. i III. bojna »Jelačićevaca« uspijevaju uz teške napore osvojiti samo podnožje brda. Zapovjednik pukovnije pukovnik Carl Zoller nalazi se na čelu svojih jurišnih kolona i osobnim primjerom hrabri ih da ustraju do kraja. Sedam će puta jurišati na neprijateljske položaje, a u posljednjem jurišu biva teško ranjen i od zadobivenih rana ubrzo umire. Naslijedit će ga kao zapovjednik pukovnije pukovnik Kovač.

Zbog velikih gubitaka odustaje se od daljnje akcije, a čitava se pukovnija povlači na oporavak u obližnji grad Feltre. Prema izvješću od 8. srpnja »Jelačićevci« su imali 23 mrtva, od kojih dva časnika, 338 ranjenih te 23 bolesna. I u tom slučaju znatan broj ranjenih naknadno će podleći ranama u vojnim bolnicama.⁷⁷

Pukovnija će na oporavku ostati vrlo kratko, da bi se 15. srpnja popunjena vratila na položaje kod Tassona. Nakon ovih teških borbi i iskazanog junaštva car Karlo im je uputio osobno priznanje.⁷⁸

Završne operacije talijanske vojske i slom Austro-Ugarske (24. listopada – 3. studenoga 1918)

Uz pomoć francuskih i britanskih divizija talijanska oružana sila uspjela se značajno regenerirati i bojno ojačati. Poslije neuspjeha austrougarske ofenzive na Piavi, odnos snaga na talijanskom bojištu tijekom ljeta i jeseni mijenja se u korist

76 Verlustlisten IR 79.

77 ÖKA, NFA, 48. ID, OpNr 188/2, 188/3 i 189/3 od 8. srpnja 1918., kut. 403; 144/8, kut. 408; Vormerkblatt für die Qualifikationsbeschreibung Karla Zollera za 1918. god.; HDA, Matične knjige umrlih vojnih osoba 79. pješačke pukovnije.

78 ÖKA, NFA 48 ID, 192/9 bez datuma za 1918.

Talijana i njihovih saveznika. Do konačne bitke doći će 24. listopada 1918. kada je Talijanska vojska s glavnim snagama prešla u protunapad na Piavi. Prvi udarac dviju talijanskih armija bio je usmjeren prema Monte Grappi, s ciljem proboja austrougarske fronte u brdima i bočnim okruženjem snaga u ravnici, koje se uglavnom nalaze na Piavi. Tijekom četiri dana na tom prostoru vode se ogorčene bitke u kojima je austrougarska vojska, bez obzira na praktički raspad Monarhije, pokazala zadivljujući otpor i hrabrost.

Ipak glavni udar 3. talijanske armije preko rijeka Piave od 27. do 30. listopada, u pravcu Vitorija Veneta nije se mogao zadržati. Teško stanje oružane sile ali i države u cjelini, natjerat će Austro-Ugarsku da 29. listopada zatraži primirje, koje je potpisano 3. studenoga.

Tim je činom konačno završio Prvi svjetski rat uz goleme ljudske i materijalne gubitke.

Nakon toga »Jelačićevci« se, teško iscrpljeni od fizičkih napora i ratnih trauma, povlače iz Tirola zajedno sa snagama 48. divizije preko Belluna, te dalje prema Villachu i Ljubljani, tj. prema Hrvatskoj. Nije poznato koliko ih je dospjelo u talijansko zarobljeništvo. U Otočac ih se uspjelo vratiti svega tristotinjak.⁷⁹

Pobune »Jelačićevaca« u Rijeci i Lici i njihove aktivnosti u Puli

Dugotrajno ratovanje, zamor i negativni razvoj političkog i gospodarskog stanja ostavili su veliki trag na moral vojnika. Već se krajem 1917. osjećao polagani raspad morala. Uoči Božića zapovjednik pukovnije, brigadir Ivan (Johann) Mesić, rođen u Mušaluku kod Gospića, postrojio je postrojbu kod mjesta Dardago uoči njezinog odlaska na bojišnicu. Zapovjedio je pukovnijskoj glazbi da svira »Lijepu našu« uz odavanje vojničke počasti hrvatskoj himni. Interesantno je napomenuti da je prije toga časnički zbor pukovnije tražio od nadređenog zapovjedništva da se Mesić imenuje zapovjednikom pukovnije, na što im je upućena vrlo oštra kritika, ali je na kraju ipak udovoljeno njihovom zahtjevu.⁸⁰ Događaj je vrlo znakovit za opće raspoloženje u vojsci. Pokazuje kako se odustaje od kažnjavanja za pojedine stegovne prekršaje za koje bi u normalnim okolnostima slijedile oštre kazne.

Ipak je dubokog traga ostavila pobuna »Jelačićevaca« u Rijeci u listopadu 1918. Budući da se približavao kraj rata, većina vojnika ne želi povratak na ratište, ali se buni i protiv mađarske vlasti u Rijeci. Tako 23. listopada pod vodstvom

79 Dubravčić, Frane, *Živ sam i dobro mi je* (Ratni dnevnik pripadnika 79. pukovnije), Otočac 2004., str.170.

80 Dubravčić, Frane, *Živ sam i dobro mi je* (Ratni dnevnik pripadnika 79. pukovnije), Otočac 2004., str. 139 i d.

satnika Pere Teslića uspjevaju razoružati mađarske domobrane, zauzeti u cijelosti vojarnu i na njoj izvjesiti hrvatsku trobojnicu. Pokušaji intervencije policije i žandarmerije doveli su do još žešćeg bunta nezadovoljnih vojnika koji podižu barikade na prilaznim cestama prema vojarni. Satnik Teslić postrojava vojnike i pita ih žele li se boriti za hrvatsku državu. Najveći dio vojnika pristaje uz Teslića. Svi nehrvatski vojnici, koji su izrazili želju da napuste postrojbu, odmah su razoružani i iz nje odstranjeni.

Međutim, na području grada Rijeke stacionirane su jake mađarske domobranske postrojbe koje se brinu o sigurnosti riječkog lučkog akvatorija pod njihovom upravom. Ubrzo su intervenirale tri mađarske bojne, koje opkoljavaju područja pobune, razoružavaju pobunjenike i otpremaju ih na suđenje u Pulu. Rezultati sudske rasprave nisu poznati.⁸¹

Podataka o aktivnostima »Jelačićevaca« na području Pule ima vrlo malo. Najviše ih nalazimo u pulskom dnevniku »Hrvatski list«, od listopada do polovice studenoga 1918. Točan datum njihovog dolaska u Pulu je nepoznat, ali se dade približno iščitati iz novinskih članaka. U Pulu je stigla postrojba razine jedne satnije i to su uglavnom riječki pobunjenici. Prvi podaci o njima pojavljuju se 30. listopada: smješteni su kao kažnjenici na stanicu Sladonjevu nedaleko Pule. Ali zbog nedostatka vojske i općeg rasula u Puli, uključeni su u čuvanje vojnih objekata, čime postaju temelj buduće Narodne straže (Narodne garde). Tako 4. studenoga polažu vojničku prisegu Državi SHS (»Jugoslaviji«, kako stoji u HL). Njima se pridružuje i skupina rumunjskih mornara. Bili su pod zapovjedništvom natporučnika Paskojevića i često su surađivali s članom mjesnog odbora Narodnog vijeća SHS-a Josipom Basellijem. Počinje raditi i nova vojna pošta koja će već 7. studenoga biti ukinuta. Istoga dana počinje osnivanje »Jugoslavenske mornarske legije« koja je samo djelomično uspjela. Anarhično stanje među preostalim vojnicima u Puli pogoršava se iz dana u dan. Jedini im je cilj što prije napustiti vojsku i vratiti se kući. Tako 12. studenoga počinju pripreme za odlazak »Jugoslavenske momčadi kopnene vojske«. U pulsku luku 14. studenoga uplovljavaju francuski, engleski i američki ratni brodovi. Zbog međusobnog neslaganja o brojnim otvorenim pitanjima, njihova zadaća nije do kraja jasna. To je ustvari početak kraja južnoslavenskih oružanih formacija na području Pule. Već 16. studenoga raspušten je Vojnički odbor iz prostog razloga što je veći dio »stajaće« vojske otišao iz Pule. Među posljednjima će kućama otići »Jelačićevci« i čehoslovački mornari – 19. studenoga, da bi 27. studenoga 1918. i Srpska legija napustila Pulu. Nakon toga nastupa talijanska okupacija.⁸²

Vojnih pobuna »Jelačićevaca« nije bilo samo u Rijeci. Već u rujnu 1918. dolazi do nemira i na ličkom, riječkom i ogulinskom području. Njih su počinili

81 Horvat, Josip, *Politička povijest Hrvatske (2)*, Zagreb 1990., str. 81; ÖULK, sv. 7, str. 591.

82 *Hrvatski list*, Pula, br. 1183, 1188, 1189 i 1194; Balota, Mate, *Puna je Pula*, Pula 2005.

uglavnom pripadnici 79. i 96. karlovačke pukovnije, a vjerojatno i domobrani. Zabilježeno je da su 23. rujna u Ogulinu demonstrirali vojnici 79. pješake pukovnije.⁸³ Sljedećeg dana na kolodvoru u Plaškom tri vojnika i tri civila uništavaju ploče s natpisima koje su sadržavale mađarski grb.⁸⁴

Posebno intenzivni incidenti javljaju se na području Otočca gdje još uvijek ima mnogo vojnika u vojarni i okolnim taborima. Tijekom 23. i 24. listopada 1918. krenuo je u grad iz tabora na Špilniku pod hrvatskim zastavama naknadni bataljun 79. pješake pukovnije pjevajući rodoljubne pjesme. To je ustvari početak veće pobune koja će eskalirati idućih dana. U tim oružanim sukobima u Otočcu pogiba šestero ljudi.⁸⁵

Vojnici uz pomoć Zelenog kadera provode teror i pljačku po čitavoj županiji, posebno u kotarevima Brinje, Otočac i Perušić. O tome saznajemo iz iscrpnog izvješća brinjskog kotarskog upravitelja Horvatina upućenog 22. studenoga 1918. velikom županu Županije ličko-krbavske. On tvrdi »da se vojna uprava nije pobrinula da barem donekle održi disciplinu vojske, te ih razoružane otpusti kućama. Sva se sila naoružanih vojnika vraćala kućama sa oružjem i streljivom. Katastrofa je bila neizbježna, jer su u isto vrijeme opljačkana vojna skladišta u Karlovcu, Otočcu i Ogulinu. « Dalje navodi da je napad na brinjski kraj započeo u noći 1-2. studenoga 1918. i »da je bio organiziran po 'Zelenom kadru', jer su istoga dana navalili na Jezerane i Brinje (...).⁸⁶

Narodna garda je preslaba da se oružjem odupre pobunjenicima i pljačkašima. U otočkoj vojarni bilo je oko 2000 vojnika, a Narodna garda raspolagala je sa svega 150 pripadnika. Oružničke postaje (žandarmerija) spale su na vrlo malo ljudi, a većina je od straha napustila svoja radna mjesta.

Odbor Narodnog vijeća u Gospiću izvještava Narodno vijeće u Zagrebu 2. studenoga o prilikama na svom području: vojnici iz Otočca razišli su se po županiji, naročito po kotarevima Brinje, Otočac i Perušić, te čine »razbojstva i zlobna oštećenja tuđeg vlasništva«. Nesnosno stanje na terenu potrajat će nekoliko dana, tako da u izvješću Narodnog vijeća u Otočcu od 3. studenog stoji: »da je Odbor NV proglasio prijeki sud i da je red uspostavljen.«⁸⁷ To se vjerojatno odnosi na sam grad Otočac, dok je stanje u okolnim mjestima i dalje kaotično. U Jezernama i u Brlogu dolazi do novih sukoba »pljačkaša« i Narodne garde. Na obje strane ima nekoliko mrtvih i više ranjenih. Zabilježena je u tim »borbama« 11.

83 HDA, Zemaljska vlada, Odjel za unutarnje poslove, br. 5152/1918.

84 HDA, Zemaljska vlada, Odjel za unutarnje poslove, br. 5325/1918.

85 Dubravčić, Frane, *Živ sam i dobro mi je* (Ratni dnevnik pripadnika 79. pukovnije), Otočac 2004., str.161; HDA, Zemaljska vlada, Odjel za unutarnje poslove, br. 4955/1918.

86 HDA, NV SHS, 248-I-Pn/1919. – 4/1918, kut. 1.

87 HDA, NV SHS, kut. 18, br. spisa 326.

studenoga i smrt tri »Jelačićevca«: Ivana Jelića i Mile Pavlovića u Jezeranama i Mile Vukadinovića u Brlogu.⁸⁸

Nakon tih događanja stanje se polako smiruje, a time prestaje i austrougarski vojni i politički ustroj na ovim prostorima. Ubrzo se ustrojavaju vojne i žandarmerijske postrojbe koje će zavesti red u novostvorenoj državi, a Lika će ući u jedno vrlo teško i turbulentno političko i gospodarsko razdoblje koje će potrajati sve do početka Drugoga svjetskog rata. I ne samo njega...

Izvori

Arhivsko gradivo

Hrvatski državni arhiv (HDA), Zagreb:

- Matične knjige umrlih vojnih osoba 79. pješačke pukovnije za vrijeme 1914-1919.
- Zemaljska vlada, Odjel za unutarnje poslove
- Zemaljska vlada, Predsjedništvo
- Narodno vijeće SHS
- Osobni fond generala Ivana Salis Seewisa
- Osobni fond generala Maksimilijana Čičerića

Österreichischer Staatsarchiv – Kriegsarchiv (KA), Wien:

- Vormerkblatt für die Qualifikationsbeschreibung za časnike K. Zollera, I. Mesića i F. Schöbla
- Neue Feld Akten (NFA) za 79. IR. 71 Ibrig, 7. ID, 48. ID i postrojbe u kojima je ratovala 79. IR
- dokumentacija K.u.K. Militär-Maria Theresien Ordenskapitel za brig. Schöbla
- Verlustlisten IR 79

Vojensky historijski archiv, Prag:

- kvalifikačni listiny za generala Františka Schöbla (čistopis)

Tiskana vrela

Dubravčić, Frane, *Živ sam i dobro mi je* (Ratni dnevnik pripadnika 79. pukovnije), Otočac 2004.

Glaise-Horstenau, Edmund (ur.), *Österreich-Ungarns Letzter Krieg 1-7* (s prilozima), Wien 1930-1938. (skraćeno: ÖULK)

K.u.K. Militär-Schematismus des Kaiserthumes 1913-1918.

⁸⁸ HDA, Matične knjige umrlih vojnih osoba 79. pješačke pukovnije, knj. 1837., str. 314-316.

Paver, Josipa – Pleše, Slavica, *Narodno vijeće Slovenaca Hrvata i Srba (pregled arhivske građe)*
Zagreb 1993.

Ratni dnevnik C. K. varaždinske pješачke pukovnije br. 16, Bjelovar 2004.

Vojna enciklopedija (1-10), Beograd (skraćeno: VE)

Novine

Hrvatski list, Pula 1918.

Literatura

Balota, Mate, *Puna je Pula*, Pula 2005.

Bardolff, Carl Freiherr von, *Der Militär-Maria Theresien-Orden, Die auszeichnungen im Weltkrieg 1914-1918*, Wien 1943.

Bogdanović, Jovo, »Ličani u Oktobarskoj revoluciji«, *Lika u prošlosti i sadašnjosti*, Karlovac 1973.

Čutura, Dinko, *Hrvatske postrojbe u Prvom svjetskom ratu i vojni raspad Austro-Ugarske* (neobjavljeni magistarski rad), Zagreb 2003.

Čutura, dinko – Galić, Lovro, »Veliki rat: Pregled ratnih operacija«, *Hrvatska revija*, br. 3, Zagreb 2004.

Dowling, Timothy C., *The Brusilov Offensive*, Bloomington and Indianapolis 2008.

Fabini, Ludwig von, »Die Kämpfe um die Hochfläche von Bainsizza in der 10. Isonzoschlacht vom 12. bis 30. Mai 1917«, *Militärwissenschaftliche Mitteilungen*, sv. 5, Beč 1933.

Galić, Lovro i dr., *Tolminsko mostište I. i II.*, Tolmin 2005.

Galić, lovro – Pirih, Darja, *Od Krna do Rombona*, Tolmin 2007.

Horvat, Josip, *Politička povijest Hrvatske (2)*, Zagreb 1990.

Pavičić, Slavko, *Hrvatska vojna i ratna povijest i Prvi svjetski rat*, Zagreb 1943.

Pojić, Milan, »Ustroj austrougarske vojske na ozemlju Hrvatske 1868.-1914.«, *Arhivski vjesnik*, 43, Zagreb 2002.

Tomac, Petar, *Prvi svjetski rat*, Beograd 1973.

Summary

THE 79TH REGIMENT OF THE AUSTRO-HUNGARIAN ARMY IN THE FIRST WORLD WAR

The article provides an overview of military activities of the 79th Regiment of the Austro-Hungarian Army during the World War I, especially military operations and significant events in its zones of action. War path of the Regiment began in the second half of 1914 including fighting in the Balkan battlefield, among them especially tough and bloody battles of Cer and Kolubara as well as the Battle of the Drina River. At the beginning of 1915 the Regiment went to the Carpathian Mountains (Eastern Front). During winter and early spring it was leading heavy fighting with the Russians in the Carpathians (winter and Eastern battle for the Carpathians). After its penetration at Gorlitz (May, 1915) the Regiment moved towards L'viv (Lemberg), where arrived in June of that year. Through fightings continuing till the end of the year it reached a final point of its war path: the Russian town Luck, where in June and July 1916 experienced extremely heavy losses because of the well-known offensive of the Russian general Brusilov on the Eastern Front.

In August of the same year it began the transfer of the parts of the Regiment to the Southwestern battlefield (the Isonzo River). The Regiment participated there in the eighth and subsequent battles, which were finished with rejecting of Italians to the Piave River in the fall of 1917 (the 12th battle of Isonzo). On the Isonzo battlefield the Regiment achieved significant activities also in the 10th battle of Isonzo by Vodice and Sveta Gora as well as in the 11th battle of Isonzo by Kostanjevica in this area. After the 12th battle of Isonzo it came at Grappa Front, an extremely military active and very difficult mountainous area, retaining there until the end of the war.

The article was written on the base of the available materials from archives in Zagreb and Vienna, as well as military-technical literature on specific war events, with special attention to the organization of military units in which the Regiment had been acting as well as their war-time tasks and operational effects.

Key words: First World War, the 79th Infantry Regiment (Otočaner Infanterieregiment Graf Jellačić Nr. 79), the Balkan, the Eastern and the Southwestern battlefields, Carpathians, Galicia, Russia (Volinia), Isonzo and Piave, the Grappa Front